

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Upplevelser av kränkning och särbehandling på grund av kön, sexuell läggning och könsöverskridande identitet

- en granskning av likabehandlingsarbete på Göteborgs
Universitets socionomprogram

Socionomprogrammet
C-uppsats
Författare: Sofia Lewing
Handledare: Barbro Lennéer Axelsson

Abstract

Titel – Upplevelser av kränkning och särbehandling på socionomprogrammet – en granskning av likabehandlingsarbete på Göteborgs universitet

Författare – Sofia Lewing

Handledare – Barbro Lennéer Axelsson

Nyckelord – Likabehandling, särbehandling, trygghet, kränkning, studenter

Syftet med denna studie är att genom en enkätundersökning utreda huruvida studenterna på Göteborgs universitets socionomprogram, termin 4, någon gång under sin studietid upplevt kränkning eller särbehandling utifrån kön, sexuell läggning eller könsöverskridande identitet. Syftet innefattar även en granskning av universitetets arbete för likabehandling enligt Diskrimineringslagen.

Jag har utgått från fyra frågeställningar:

- Hur implementeras Diskrimineringslagen i högskolan på Göteborgs universitet och institutionen för Socialt arbete?
- Hur uppfattar studenterna på socionomprogrammet, termin 4, Göteborgs Universitet sina studier ur ett likabehandlingsperspektiv?
- Har studenterna på socionomprogrammet upplevt särbehandling eller kränkningar utifrån kön, sexuell läggning eller könsöverskridande identitet?
- Hur arbetar institutionen för socialt arbete och Göteborgs universitet för likabehandling?

Undersökningen har genomförts genom en enkätundersökning med 96 svaranden, majoriteten kvinnor. Studien är avgränsad till diskrimineringsgrunderna kön, sexuell läggning och könsöverskridande identitet.

Resultatet har analyserats med hjälp av bland annat begreppen genus, heteronormativitet och makt.

Studien visar att många studenter upplever sig ha blivit utsatta för kränkningar och särbehandling. Ett flertal känner sig otrygga på egen hand i sin studiemiljö. En mycket hög andel säger sig inte ha blivit informerade om likabehandlingsplanen på Göteborgs universitet. Studien visar att det behövs många förbättringar för Göteborgs Universitet gällande likabehandling.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	2
1.1 Förförståelse.....	2
1.2 Syfte	2
1.3 Frågeställningar i studien.....	3
1.4 Det aktuella problemområdet.....	3
1.5 Begreppsanvändning och avgränsningar	4
2. DISKRIMINERING OCH LIKABEHANDLING	6
2.1 Diskrimineringslagen.....	6
2.2 Åtgärder för likabehandling.....	8
3. METOD	11
3.1 Val av metod och informationssökning	11
3.2 Val av ansats	12
3.3 Reliabilitet och validitet.....	12
3.4 Urval och generaliserbarhet	13
3.5 Etiska överväganden	13
3.6 Genomförande och bearbetning.....	14
3.7 Bortfall	14
4. TEORETISKA PERSPEKTIV	15
4.1 Makt.....	15
4.1.1 Härskartekniker.....	16
4.1.2 Språkets makt.....	17
4.2 Genus	18
4.3 Heteronormativitet	20
5. TIDIGARE FORSKNING	22
5.1 Kritik av heteronormativitet i rapportgranskningar	22
5.2 Likabehandlingsforskning från Lunds universitet	23
5.2.1 Jämställdhetsinsatser och förändringsarbete.....	24
5.3 Likabehandlingsforskning från Göteborgs universitet	25
6. RESULTAT, ANALYS OCH REFLEKTIONER	27
6.1 Bakgrund.....	27
6.2 Intressen inom socialt arbete.....	28
6.2.1 Analys av intresseområden bland kvinnor.....	29
6.2.2 Analys av intresseområden bland män	30
6.3 Trygghet i studiemiljön.....	31
6.4 Information om likabehandlingsplanen	33
6.5 Erfarenhet av likabehandling	35
6.6 Upplevelse av tillräcklig kunskap.....	39
6.7 Upplevelse av kränkning eller särbehandling	40
6.7.1 Kränkning eller särbehandling utifrån kön, sexuell läggning eller könsöverskridande identitet	41
6.7.2 Kränkning eller särbehandling utifrån andra diskrimineringsgrunder.....	42
6.7.3 Övrig upplevelse av kränkning eller särbehandling	43
8. SLUTDISKUSSION	45
8.1 Metoddiskussion	46
8.2 Förslag till vidare forskning och åtgärder.....	47

9. KÄLLFÖRTECKNING	50
9.1 Bilagor	55
Bilaga 1	55
Bilaga 2	56

Förord

Tack till **Barbro Lennéer-Axelsson**.

Tack för vägledningen och för alla intressanta diskussioner på våning fyra och för uppskattande nickar.

Efter varje besök stärkte du mitt självförtroende lite mer och till slut gick det vägen!

Tack till **Daniel Uhnöo**.

Du är kvick som en iller på att svara på mejl och jag uppskattar att du tog dig tid när frågetecknen hopades i SPSS.

Tack till alla ni studenter som ville svara och tack för att ni delade med er av era erfarenheter.

Tack **Anna Nelson** för tiden till enkätinsamlingen.

Tack till **Susanne Fransson** för värdefull juridisk konsultation.

Tack till jämlikhetssekreterare **Pia Götebo Johannesson** och likabehandlingsombud **Margareta Regnér** för ert arbete med likabehandling på Göteborgs Universitet respektive socialt arbete. Tack för era klagörande kunskaper om likabehandlingsarbete.

Tack till er som läst och förbättrat uppsatsen.

Tack för **peppen, förståelsen och kärleken.**

1. INLEDNING

I detta första kapitel har jag för avsikt att ge läsaren en bild av vad jag haft för syfte med att skriva uppsatsen. Jag kommer att beskriva det aktuella problemområdet, vilka frågeställningar jag utgått från samt begreppsanvändning och avgränsningar.

1.1 Förförståelse

Tanken att göra en granskning av hur studenterna inom socialt arbete upplever sin utbildning och sin studiemiljö väcktes första gången under min praktikperiod. En av de handledare jag hade frågade mig om utbildningen fokuserade mycket på genus och sexualitet, då detta var en praktikplats där jag, mina handledare, min praktikantkollega och övrig personal ideligen återkom till liknande samtal. Jag svarade ärligt att jag enbart kunde minnas att det varit ett uttalat fokus på dessa frågor under två föreläsningar under mina genomförda då fem terminer. Ingen av dessa var obligatorisk.

När det väl blev dags att skriva uppsats kom dessa tankar tillbaka kring hur jag hade upplevt min studietid så långt. Jag undrade om de flesta var nöjda med föreläsningarna, seminarierna, litteraturen och lärarkontakten när det gällde teman som genus och sexualitet? Eller var det flera som, precis som jag, suttit och ibland varit mycket irriterad över språkliga formuleringar i text och tal och osynliggörandet gällande genus, sexualitet och likabehandling men som sedan bara glömt bort vad de hade hört eller sett? Fanns det flera, precis som jag, som tycker att resonemangen och synliggörandet av normer och könskonstruktioner är otroligt viktiga för samhällets utveckling och för vad vi för vidare till kommande generationer och inte minst i vårt yrkesarbete som socionomer? Jag kände ett ansvar för att min uppsats skulle belysa vikten av kunskap kring genus och sexualitet vilket jag ansåg vara betydelsefullt för framtiden och jag undrade vad resultatet skulle bli om studenternas åsikter kom fram genom en annan student?

Den här uppsatsen ämnar låta studenterna få en anonym, men kollektiv, röst. De har inte behövt redogöra närmare för sina tankar, de har enbart getts chansen att uttrycka sina åsikter. Jag vill tro att om det är en student som skriver en uppsats, och då man är anonym i en studie, också är mer villig att medverka. Att tala om sexualitet, genus, kön eller vilken sexuell identitet man identifierar sig med är för många mycket känsligt att tala om. Min mening var att inte exkludera eller inkludera någon. Alla skulle få en chans att yttra sig. Jag såg början på min undersökning som en spännande process, och spännande har det också varit.

1.2 Syfte

Syftet med denna studie är att genom en enkätundersökning utreda huruvida studenterna på Göteborgs universitets socionomprogram, termin 4, någon gång under sin studietid upplevt kränkning eller särbehandling utifrån kön, sexuell läggning eller könsöverskridande identitet. Syftet innefattar även en granskning av universitetets arbete för likabehandling enligt Diskrimineringslagen.

1.3 Frågeställningar i studien

- Hur implementeras Diskrimineringslagen i högskolan på Göteborgs universitet och institutionen för Socialt arbete?
- Hur uppfattar studenterna på socionomprogrammet, termin 4, Göteborgs Universitet sina studier ur ett likabehandlingsperspektiv?
- Har studenterna på socionomprogrammet upplevt särbehandling eller kränkningar utifrån kön, sexuell läggning eller könsöverskridande identitet?
- Hur arbetar institutionen för socialt arbete och Göteborgs universitet för likabehandling?

1.4 Det aktuella problemområdet

2009 publicerades en rapport från Högskoleverket (2009:36 R), där en utvärdering gjorts av samtliga socionomutbildningar vid svenska universitet och högskolor. Bedömningarna i utvärderingen var främst baserade på självvärderingar som lärosätena genomfört, intervjuer vid platsbesök samt ett antal examensarbeten. Bedömningen av utbildningarna granskades även utifrån åtta kvalitetsaspekter vilka utgjorde en tolkning av målen i högskolelagen och högskoleförordningen.

- Lärarkompetens och lärarkapacitet
- Utbildningsmiljö
- Utbildnings- och kursplaner
- Mål
- Undervisning
- Examination
- Säkring av examensmålen
- Säkring av utbildningens kvalitet – kursvärderingssystem

Utefter dessa omdömen bedömdes varje kvalitetsaspekt i en tregradig skala: otillfredsställande, tillfredsställande och mycket tillfredsställande.

Resultatet visade att socionomutbildningen vid Göteborgs universitet tillsammans med Lunds universitet, Umeå universitet och Stockholms universitet höll mycket god kvalitet då de i genomsnitt av samtliga kvalitetsaspekter var mycket tillfredsställande (www.hsv.se).

Högskoleverket konstaterade att det fortfarande fanns en mycket ojämn könsfördelning bland studenterna. Sedan 2002 har det inte skett någon större förändring. Det är fortfarande i genomsnitt 15 % manliga och 85 % kvinnliga studenter. Högskoleverket kunde inte se att lärosätena genomfört givande initiativ att försöka jämna ut könsfördelningen vilket tydde på att detta inte verkade vara en prioriterad fråga. Detta var därför en brist i jämställdhetsarbetet hos många lärosäten (www.hsv.se).

En brist med rapporten, vad gäller just jämställdhet, är att det inte funnits något intresse i att höra hur studenterna själva upplever jämställdheten på programmet. Det talas om hur socionomerna ska få möjlighet att utvecklas inom bland annat integrationsarbete, äldreomsorgen, funktionsnedsättningar och inom individ- och familjeomsorgen. Jag undrar varför det inte prioriteras starkare att kunna diskutera och kritisera normbildning och

likabehandling för att studenterna lättare ska kunna göra sin egen röst hörd och hitta sin roll som yrkesutövande socionom?

I min undersökning har studenterna på socionomprogrammet, termin 4, under ett tillfälle fått möjlighet att besvara en enkät som bland annat hade fokus på upplevelse av kränkning och särbehandling. Sedan 2002 är varje lärosäte i Sverige skyldiga att ha upprättat en likabehandlingsplan enligt Lagen om likabehandling av studenter i högskolan. Denna lag är numera upphävd och ligger sedan 2009 under Diskrimineringslagen.

Likabehandlingsplanen på institutionen för socialt arbete skrevs för att omfatta 2009-2010, planen för 2011-2012 finns ännu inte tillgänglig. Likabehandlingsplanen ska omfatta fem mål- och åtgärdsområden:

- Förebygga och förhindra trakasserier och diskriminering
- Personal- och kompetensförsörjning/rekrytering
- Göteborgs universitet som arbetsplats
- Utbildning
- Tillgänglighet för funktionshindrade

Jag har i min uppsats valt att främst koncentrera mig på åtgärderna *Förebygga och förhindra trakasserier och diskriminering* samt *Utbildning* då mitt intresse ligger i hur utbildningen formas och utvecklas samt hur studenterna och institutionen arbetar för att förebygga och förhindra att trakasserier, särbehandling och diskriminering inträffar.

1.5 Begreppsanvändning och avgränsningar

Då min utgångspunkt ligger i diskrimineringsgrunderna har jag valt att avgränsa dessa för att tillföra tydlighet i mitt syfte. Diskrimineringsgrunderna finns beskrivna i diskrimineringslagens 1 kap 1 §. Lagen har för avsikt att motverka diskriminering på grund av *kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, religion eller annan trosuppfattning eller ålder*. En avgränsning är att jag uteslutit etnisk tillhörighet, funktionshinder, religion eller annan trosuppfattning och ålder. Detta är för att avgränsa ämnet även då jag anser att många intressanta studier hade kunnat göras med fokus på övriga diskrimineringsgrunder.

Vid definiering av diskriminering och trakasserier utgår jag från Diskrimineringslagens definition från 1 kap 4 §.

Diskriminering innebär att en person missgynnas eller särbehandlas i samband med diskrimineringsgrunderna. Trakasserier innebär att en person kränker någon annans värdighet i samband med diskrimineringsgrunderna (www.notisum.se). Utifrån dessa grunder i diskrimineringslagen kommer jag att tala om särbehandling och kränkningar utifrån studentens upplevelse.

Vad gäller mina avgränsningar i likabehandlingsplanen så har jag i problemformuleringen redovisat varför jag koncentrerat mig på *Förebygga och förhindra trakasserier och diskriminering* samt *Utbildning*. Övriga tre åtgärdsområden hade kunnat spela en stor roll men jag ville ha en tydlig avgränsning för att underlätta för mig själv och för läsaren. I samband med avgränsningen av diskrimineringsgrunderna så kommer min uppsats att därför vara

limiterad till hur diskrimineringslagstiftningen medför ökad kunskap kring förebyggandet och förhindrandet av trakasserier och diskriminering.

Jag har valt att i denna uppsats tala om *HBTQ-personer* (homosexuella, bisexuella, transsexuella/transpersoner, queer) men med fokus på homosexualitet och heterosexualitet. Varför fokus inte lagts på bisexuella eller transpersoner är inte på grund av att dessa personer inte diskrimineras, eller för att homosexuella ska sättas i motsats med heterosexuella. Mitt intresse ligger i ifall studenten upplevt sig blivit särbehandlad på grund av sin sexuella läggning, kön eller identitet. Bristen på forskning har också bidragit till varför jag själv inte kunnat lägga lika mycket fokus på alla aspekter. Många av de publiceringar som jag tagit del av har enligt min mening handlat om att göra bisexualiteten till ett mellanting av hetero- och homosexualitet och inte till en enskild sexualitet. Vad gäller forskning av transsexuella och transpersoner så har denna handlat mycket om det medicinska kring korrigering av sitt biologiska kön vilket inte heller är syftet med min studie. Jag har också avgränsat mig till att inte tala om personer som definierar sig som queer. Queerteori finns med till viss del i mina teoretiska perspektiv under heteronormativitet men jag kommer inte att gå in djupare på queer som identitet.

Utifrån diskrimineringsgrunden *kön* kommer jag använda beskrivningen av kön som biologiskt kön, även om biologiskt kön idag kan diskuteras om ett problematiskt begrepp. För de personer som inte identifierar sig med sitt biologiska kön eller som inte känner något behov av att beskriva sin könsidentitet kommer dessa istället att kategoriseras under diskrimineringslagens andra benämning: *könsöverskridande identitet eller uttryck*.

Jag kommer att använda mig av begreppet *sexuell läggning* där jag utgår från diskrimineringslagens beskrivning vilken innefattar homosexuell, bisexuell och heterosexuell.

Transpersoner innefattas av könsöverskridande identitet eller uttryck. Dock behöver inte transpersoner nödvändigtvis vara personer som är transsexuella utan istället definiera sig med andra sexualiteter eller inte vilja definiera sig alls. Att vara transperson är ett paraplybegrepp, personen bestämmer själv hur den vill definiera sig (www.transformering.se).

I tal om funktionshinder använder jag mig istället av funktionsnedsättning/ar då jag inte anser att en funktionshindrad person behöver vara "hindrad". Undantag i texten görs för lagtext eller citat där texten benämner funktionsnedsättningar med funktionshinder.

2. DISKRIMINERING OCH LIKABEHANDLING

Här går jag igenom diskrimineringslagen, vilka diskrimineringsgrunder som finns samt vad som avses med begreppet diskriminering. Jag kommer också redogöra för hur Göteborgs Universitet arbetar med åtgärder för likabehandling samt för likabehandlingsplanens tillämpning på institutionen för socialt arbete.

2.1 Diskrimineringslagen

Diskrimineringslagen trädde i kraft den första januari 2009. Diskrimineringslagen ersatte då gamla lagar som tillsammans bildade diskrimineringsgrunderna och den nya diskrimineringslagen (www.do.se). Dessa var:

- jämställdhetslagen (SFS 1991:433)
- lagen om åtgärder mot diskriminering i arbetslivet på grund av etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning (SFS 1999:130)
- lagen om förbud mot diskriminering i arbetslivet på grund av funktionshinder (SFS 1999:132)
- lagen om förbud mot diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning (SFS 1999:133)
- lagen om likabehandling av studenter i högskolan (SFS 2001:1286)
- lagen om förbud mot diskriminering (SFS 2003:307)
- lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever (SFS 2006:67) (www.regeringen.se).

Diskrimineringslagen är en tvingande lag vilket innebär att avtalet inte kan frångås, det vill säga att en person som blir utsatt för den diskriminering, som finns beskrivet, har lagen på sin sida. I inledningen av det första kapitlet i diskrimineringslagen står det att lagen har som ändamål att:

”motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder”.

Vidare beskrivs dessa grunder i 1 kap 5 § där lagens korrekta termer av diskrimineringsgrunderna är:

1. *kön*: att någon är kvinna eller man,
2. *könsöverskridande identitet eller uttryck*: att någon inte identifierar sig som kvinna eller man eller genom sin klädsel eller på annat sätt ger uttryck för att tillhöra ett annat kön,
3. *etnisk tillhörighet*: nationellt eller etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande,
4. *funktionshinder*: varaktiga fysiska, psykiska eller begåvningsmässiga begränsningar av en persons funktionsförmåga som till följd av en skada eller en sjukdom fanns vid födelsen, har uppstått därefter eller kan förväntas uppstå,
5. *sexuell läggning*: homosexuell, bisexuell eller heterosexuell läggning.

6. *ålder*: uppnådd levnadslängd.

Vad avses med diskriminering? Diskrimineringslagens fem definitioner av diskriminering beskrivs i 1 kap 4 §:

- Direkt diskriminering
- Indirekt diskriminering
- Trakasserier
- Sexuella trakasserier
- Instruktion att diskriminera

Direkt diskriminering innebär att någon missgynnas genom att behandlas sämre än någon annan och att detta missgynnande har samband med någon utav de sex diskrimineringsgrunderna (www.notisum.se). Ett sådant exempel kan vara att en arbetssökande inte kallas till intervju på grund av utländsk härkomst (webappl.web.sh.se).

Med *indirekt diskriminering* menas det att en handling som verkar neutral kan komma att missgynna en person enligt diskrimineringsgrunderna. Exempel på indirekt diskriminering finns vidare beskrivet under *Resultat, Analys och Reflektioner*.

Trakasserier innebär ett uppträdande som kränker någons värdighet och som har ett samband med någon utav diskrimineringsgrunderna. Exempel på sådana kan vara stötande kommentarer och anspelningar, utfrysningar eller förlöjliganden. Definitionen trakasserier bygger på den individuella upplevelsen av ett ovälkommet beteende. Därför ska det ses som trakasserier även i fall då det enbart är en person i en grupp som upplever sig hotad eller kränkt. Många sådana beteenden utgör brottsliga handlingar, exempelvis sexuellt ofredande eller hets mot folkgrupp, vilket kan få allvarliga konsekvenser (webappl.web.sh.se). Om trakasserier uppstår så har högskolan skyldighet att utreda dessa efter likabehandlingsplanen (HomO 2004). Det är den som är utsatt för trakasserier som avgör om det är kränkande. I många fall är det viktigt att den eller de som trakasserar får det klargjort för sig att beteendet är ovälkommet. Det kan ske muntligt, skriftligt eller med hjälp av utbildningssamordnare eller likabehandlingsombud (www.do.se). Att anmäla någon ska aldrig innebära repressalier för studenter som påtalar förekomsten av diskriminering eller för medverkan som vittnen i utredningar gällande diskriminering eller trakasserier (DO 2009).

Sexuella trakasserier är ett uppträdande av sexuell natur som kränker någons värdighet. Exempel kan av både verbal och fysiskt uppträdande såsom vara oönskade fysisk beröring, ovälkomna förslag eller påtryckningar, anspelande blickar eller krav på sexuella tjänster. Våldtäkt eller försök till våldtäkt går under Brottsbalken (webappl.web.sh.se).

Den sista definitionen av diskriminering är *instruktioner att diskriminera*. Detta innebär att en order eller instruktion från en person i ansvarsposition lämnas till någon i lydnads- eller beroendeställning att diskriminera någon annan enligt de övriga fyra diskrimineringsdefinitionerna (www.notisum.se).

”Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering och skyddar både den som söker till och den som redan studerar vid en högskola. Lagen ger också högskolorna ett uttalat ansvar att arbeta aktivt för att förebygga diskriminering och trakasserier.” (DO 2009, s.2). Det formella ansvaret vid eventuella anmälningar ligger på ledningen av institutionen; styrelse, prefekter och studierektorer. Institutionen har också ett likabehandlingsombud som fungerar som en

slags kontaktperson i frågor kring likabehandling. Likabehandlingsombudet är även ordinarie ledamot i institutionsstyrelsen och bistår prefekt och övrig ledningsgrupp med råd och vägledning.

Om man har frågor eller om man blivit utsatt för diskriminering, och inte vill vända sig till institutionen, så kan man vända sig till Diskrimineringsombudsmannen.

Diskrimineringsombudsmannen (DO) arbetar mot diskriminering i samband med diskrimineringsgrunderna. Det är denna myndighet som framför allt ser till att diskrimineringslagen följs. Under 2010 fick DO in 2 611 anmälningar. 19 ärenden väcktes talan i domstol och i 38 fall genomfördes förlikningar. Av dessa 2 611 anmälningar var 386 fördelade på kön, 10 på könsidentitet eller könsuttryck och 44 på sexuell läggning. Ca två tredjedelar berörde etniskt tillhörighet och funktionsnedsättning. Anmälningarna kunde även beröra flera diskrimineringsgrunder exempelvis kön och ålder. I ett sådant fall gjordes två anmälningar för båda diskrimineringsgrunder (www.do.se).

I och med att man i första hand enligt likabehandlingsplanen på institutionen för socialt arbete ska försöka lösa de eventuella problem som uppstår behöver detta inte innebära en anmälan till DO. Högskolan har en skyldighet att agera så fort som det kommer till personalens kännedom att en student blivit utsatt för diskriminering. Om högskolan inte utrett trakasserier eller inte gjort tillräckligt för att förhindra dessa så kan högskolan bli skyldig att betala ersättning till den utsatta studenten (DO 2009).

2.2 Åtgärder för likabehandling

Varje högskola var sedan 1 mars 2002 skyldiga att följa Lagen om likabehandling av studenter i högskola samt att ha upprättat en likabehandlingsplan (www.do.se). Sedan 2009, då Diskrimineringslagen ersatte gamla lagar, ingår Lagen om likabehandling av studenter i högskola i Diskrimineringslagen. Enligt Diskrimineringslagen 3 kap 16 § så ska varje år en åtgärdsplan upprättas för att främja studenter och förebygga trakasserier oavsett kön, sexuell läggning, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, eller funktionsnedsättning. Planen ska innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som avses påbörjas eller genomföras under det kommande studieåret. För efterföljande års plan ska en redovisning finnas av hur tidigare åtgärder genomförts.

På Göteborgs Universitet fanns 2002 en jämställdhetsplan och det gjordes jämställdhetsinsatser i form av ledarutbildningar där kunskap gavs om bland annat makt och kön. Det gavs också utbildningar om genus och jämställdhet. Fyra rapporter med fördjupning i olika aspekter av jämställdhet släpptes under år 2000 av jämställdhetskommittén. Ett förslag till nya gemensamma universitetsplaner för jämställdhet utarbetades 2005 och under 2006 utbildades likabehandlingsombud (www.samfak.gu.se).

2007 var Göteborgs universitets likabehandlingspolicy färdig. Denna policy skulle vara allrådande över hela universitetet och skulle konkretiseras och preciseras i de likabehandlingsplaner som upprättas på fakultet- och institutionsnivå. I policyn står också att dessa handlingsplaner varje år ska ”upprättas, revideras och återrapporteras på fakultets-/motsv. respektive institutionsnivå/motsv.” (www.styrdokument.adm.gu.se). Den första likabehandlingsplanen för samhällsvetenskapliga fakulteten, där socionomutbildningen ingår, kom 2007 (www.samfak.gu.se). Den första, och idag gällande, likabehandlingsplanen för

institutionen för socialt arbete kom 2009 (www.socwork.gu.se). Detta sju år efter att Lagen om likabehandling trädde i kraft. Planen har ännu inte reviderats eller redovisat de mål och åtgärder som skulle ha uppfyllts sedan 2009.

Likabehandlingsplanen på institutionen för socialt arbete följer de mål och åtgärder som gäller för Göteborgs universitet och för samhällsvetenskapliga fakulteten. Syftet med likabehandlingsplanen på institutionen för socialt arbete är att: ”utforma konkreta strategier som är realistiska och nåbara. Planen avser att främja lika rättigheter och möjligheter för personal, studenter och doktorander vid institutionen för socialt arbete” (www.socwork.se, s. 2).

Likabehandlingsplanen på institutionen för socialt arbete omfattar fem mål- och åtgärdsområden:

- Förebygga och förhindra trakasserier och diskriminering
- Personal- och kompetensförsörjning/rekrytering
- Göteborgs universitet som arbetsplats
- Utbildning
- Tillgänglighet för funktionshindrade

Som jag tidigare nämnt så är det enbart områdena *Förebygga och förhindra trakasserier och diskriminering* samt *Utbildning* som jag främst kommer att beröra.

Likabehandlingsplanen för institutionen för socialt arbete beskriver under åtgärden ”*Förebygga och förhindra trakasserier och diskriminering*” att det viktigaste arbetet är att förebygga att diskriminering och trakasserier uppstår. Genom ett aktivt arbetsmiljöarbete och ett gott bemötande främjar detta möjligheten att studenten ska känna sig trygg med att våga ta upp eventuella trakasserier och diskriminering. Under samma åtgärd står också att för att förhindra trakasserier så ska ”institutionen aktivt arbeta med att utveckla metoder för att motverka förringande förhållningssätt och osynliggörande av personer på grund av kön, social och etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning, funktionshinder eller ålder. Institutionen anser dock att man omedvetet eller oavsiktligt kan begå misstag och ha förringade förhållningssätt men att arbetet mot detta är en läroprocess som inte avstannar”. (www.socwork.se, s. 3-4).

Under rubriken ”*Utbildning*” lyder den första meningen: ”Likabehandlingsarbete rörande utbildning vid institutionen gäller såväl relationer mellan anställda och studenter/doktorander och mellan studenter/doktorander, som de normer som förmedlas i bemötande och undervisning.” Vidare står det att: ”Likabehandlingsperspektivet bör genomsyra utbildning på samtliga nivåer när det gäller undervisning, handledning, seminariekultur, studie- och arbetsmiljö i allmänhet samt forskningsprojekt” (www.socwork.se, s.9).

I undervisningssammanhang är det av stor vikt att avdramatisera ämnet kring samkönade relationer och att lärare i undervisningen använder exempel där samkönade par förekommer lika naturligt som de hade gjort om de var heterosexuella (HomO 2004). Under rubriken ”*Strävanden*” så står det att undervisningen och kurslitteraturen ska granskas för att undanröja diskriminering och kränkningar. I en rapport gjord av HomO (2006, art.nr 06-100) står att man genom att använda sig av litteratur som till exempel innehåller grova generaliseringar av icke-heterosexuella personer som grupp är inte att främja lika möjligheter. Sådan litteratur riskerar att studenterna kan känna sig kränkta och därmed får svårare att överhuvudtaget relatera till kursens innehåll. Undervisning eller kurslitteratur med ett

heteronormativt perspektiv gör att homo- eller bisexualitet osynliggörs eller framstår som avvikande eller icke-önskvärt och behandlas därmed på ett helt annat sätt än heterosexualitet. Att förebygga är att reagera direkt. Kanske finns det studenter eller anställda som uttalar sig kränkande om homosexuella för att den tror att det inte finns någon homosexuell i rummet. Man kan inte veta vilken sexuell läggning en person har, därför är kränkande kommentarer inte acceptabelt (HomO 2004). Om en student påtalar att denne känt sig kränkt av viss kurslitteratur som används så är högskolan skyldig att utreda omständigheterna kring detta. Skolan kan också bli skyldig att vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att förhindra fortsatta trakasserier (HomO 2006, art.nr 06-100).

3. METOD

Jag har i min studie använt mig av en kvantitativ metod. Jag beskriver i kapitlet hur jag konstruerat min enkät, hur jag genomfört min enkätinsamling, mitt val av ansats samt hur jag bearbetat resultaten. Jag framför även huruvida ett kvantitativt resultat är generaliserbart och om informationen är valid.

3.1 Val av metod och informationssökning

Vi uppsatsstudenter fick möjlighet att delta i en schemalagd sökverkstad (11-10-04) för att lära oss att söka efter relevant forskning och litteratur. Redan från detta tillfället använde jag mig av bibliotekets sökmotor Gunda, Libris och Gupea. Jag använde mig av både enskilda och kombinerade sökord som likabehandling, likabehandlingsplan, kön, diskriminering, sexualitet, HBT, heteronormativitet och studenter i högskola. Jag har också använt mig av tidigare uppsatser (www.uppsatser.se) för att hitta relevant litteratur och för att få idéer om uppsatsstruktur och formalia.

Kvantitativa metoder, jämfört med kvalitativa, syftar till att få fram mätbara enheter. Enligt Stig Elofsson (2005) kan en sådan studie handla om studier av hur många som har en viss åsikt, till exempel hur många som anser att socionomprogrammet gett tillräcklig kunskap om arbete med likabehandling. Det kan också vara beskrivningar av medelvärden, till exempel medelåldern på deltagarna i studien.

När det gäller att undersöka hur studenterna upplever sin studiemiljö är ett tillvägagångssätt att kartlägga deras upplevelser genom enkäter. Då man vill studera jämställdhet, jämlikhet, frågor om missgynnade grupper i samhället eller att utvärdera effekten av exempelvis socialt arbete så rekommenderas kvantitativa metoder (Elofsson 2005). Jag såg att genom att jobba efter en kvantitativ modell så skulle jag få svar direkt på frågor som gällde hur många som upplevt kränkningar eller särbehandling. Jag ville utgå från en större population och då är enkätstudier mer effektivt och mer generaliserbart jämfört med kvalitativa intervjuer med få deltagare.

Innan en enkät besvaras så måste man ha en tydlig och preciserad syfteformulering. Frågor jag ställde mig innan utformningen av enkäten var bland annat:

- Hur formulerar jag frågor för att deltagarna inte ska känna sig utpekade eller diskriminerade?
- Vilka frågor kan jag ställa som håller mig inom ramen för mitt syfte och som inte utvidgar det för mycket?
- Vilka frågor ska jag ställa, och hur ska jag ställa dem, för att inte förstärka de redan etablerade heterosexuella normerna?

Trost (2007) talar om tre steg i processen kring kvantitativa studier: datainsamling, bearbetning eller analys av data och sist tolkning av analysen/bearbetningen. Varför jag valt att göra en kvantitativ studie är för att jag vill kunna få fram hur studenterna på en specifik

termin har svarat på mina frågor. För att göra en kvantitativ studie så ska det anges hur många, hur ofta eller hur vanligt något är vilket är vad jag vill komma fram till (ibid)

Ett annat sätt för att få ut tillförlitliga fakta är att göra intervjuer med fokusgrupper. När fokusgrupper används så består dessa av ungefär sex till tio intervjupersoner där en moderator ger gruppen ett, eller flera, diskussionsämnen. Vid känsliga tabubelagda ämnen så kan gruppinteraktionen underlätta för deltagarna att diskutera ämnen som annars kan vara svåra att tala om. Fokusgrupper används inom olika områden, varav sociala utvärderingar är ett (Kvale 2009). Hade jag valt att istället göra en kvalitativ studie så hade fokusgrupper varit ett alternativ för att få med de emotionella delarna av svårigheter som inte med samma självklarhet klargörs i en enkät.

3.2 Val av ansats

Det angreppssätt som en forskare väljer att använda sig för att utreda förhållandet mellan teori och empiri är antingen genom en deduktiv ansats, en induktiv ansats eller en slags mätning av de båda, en abduktiv ansats.

I forskning med en deduktiv ansats utgår forskaren från vissa grundläggande antaganden, eller premisser, för att sedan se om dessa är sanningsenliga med verkligheten. Om forskaren istället utgår från en induktiv ansats så bygger ansatsen på empirin, det vill säga de slutsatser som forskaren grundat på erfarenhet. En sådan erfarenhet kan exempelvis vara genom observationer av olika människor, situationer eller fenomen, i vilken forskaren grundat sin erfarenhet. Forskaren utgår från sin empiri och formulerar sedan teorier utifrån denna (Thomassen 2007).

Genom min förförståelse antog jag att undersökningen skulle ge ett visst resultat men jag var inte övertygad och kunde således inte heller utgå helt från teorier utan dessa fick istället uppdateras under tiden. I min undersökning har jag följaktligen valt en abduktiv ansats där jag rör mig mellan empiri och teori.

3.3 Reliabilitet och validitet

Vad som menas med att insamlad information är reliabel är att den är pålitlig. En annan del i processen är om informationen är valid, det vill säga om den är giltig (Holme & Solvang 1997).

Med hög validitet avses det att man så nära som möjligt lyckas mäta det som var avsett att mätas. Med hög reliabilitet avses att måttet är stabilt och inte störs av variationer i tid, plats, intervjuare och så vidare (Elofsson 2005). En förutsättning för reliabilitet är att frågorna är tydligt formulerade. Ifall de är oklara, och på det sättet svåra att svara på, så kan man förvänta sig en låg reliabilitet då frågorna kan ha tolkats olika (Lilja 2005). För att kunna generalisera mitt resultat, och för att resultaten ska vara tillförlitliga, så är hög validitet och reliabilitet en förutsättning och en nödvändighet.

3.4 Urval och generaliserbarhet

Jag har valt att enbart genomföra enkäten bland socionomstudenter på termin 4. Jag har valt socionomprogrammet då jag intresserar mig för vad andra studenter anser om vår gemensamma utbildning och ifall det finns studenter som upplevt sig kränkta eller särbehandlade. Varför jag enbart gett termin 4 chans att delta har varit för att jag valt att se vad studenterna som nu gått mer än halva utbildningen har att säga om vad de varit med om hittills. Hade jag genomfört en större och mer omfattande studie så hade det varit av intresse att jämföra exempelvis termin fyra med den sista terminen, termin sju, för att kunna jämföra huruvida studenterna kan ha ändat uppfattning eller inte.

Genom ett representativt urval är generalisering möjlig. Mitt urval kommer således enbart att vara representativt för fjärde terminens studenter, inte för några andra. Urvalet kan kallas för min rampopulation, en mindre konkret grupp som det går att studera. Rampopulationen är en del av målpopulationen, den population som man utan några reservationer för vad som faktiskt är möjligt, i det här fallet vad alla Sveriges socionomstudenter skulle ha svarat på enkäten. Det går i resultatet att generalisera vad min rampopulation svarat men det går inte att generalisera resultaten på målpopulationen (Elofsson 2005).

3.5 Etiska överväganden

Vetenskapsrådets fyra huvudkrav på att forskning ska grundas på gemensamma etiska principer om hur forskaren ska förhålla sig till deltagarna. Dessa fyra krav kallas:

- Informationskravet
- Samtycketskravet
- Konfidentialitetskravet
- Nyttjandekravet

Informationskravet innebär att forskaren ska informera deltagarna om vad deras uppgift är i undersökningen samt vilka villkor som gäller för deras deltagande. De ska upplysas om att deras medverkan är frivillig och att de har rätt att avbryta sin medverkan om de inte längre vill vara med (www.cm.se). Jag har följt informationskravet då jag närvarade vid insamlingen av enkäter. Deltagarna gavs möjlighet att ställa ytterligare frågor och min mailadress fanns tillgänglig om någon ville ställa anonyma frågor (se bilaga 2).

Samtyckeskravet går ut på att deltagarna ska ge sitt samtycke att medverka. Detta krav är dock inte lika påtagligt vid stora anonyma enkätundersökningar då deltagaren alltid har ett val att inte medverka (www.cm.se).

Konfidentialitetskravet betyder att deltagarna ska ha rätt att bestämma på vilket sätt de vill, eller inte vill, delta i undersökningen och att de har rätt att avbryta utan några negativa följder. I en kvantitativ undersökning innebär konfidentialitetskravet förstås också att deltagarna förblir anonyma och att de inte ska kunna identifieras (www.cm.se).

Nyttjandekravet betyder slutligen att uppgifter från deltagarna enbart ska användas för forskningsändamålet och att dessa uppgifter inte ska komma att ligga till nackdel för deltagarna om de exempelvis väljer att avsluta sin medverkan (www.cm.se).

Jag har givetvis inte haft avsikt i min uppsats att ”sätta dit någon”, vare sig student eller lärare. Jag har sett det som en möjlighet att lyfta fram studenternas röster. Dock har jag enbart kunnat undersöka en termin av sju totalt. Studenterna i min studie har varit anonyma och de har också vid datainsamlingstillfället varit informerade om vad informationen kommer att användas till och att det inte är ett tvång att delta (Se bilaga 2). Några särskilda etiska dilemman har jag inte upplevt vad gäller denna enkätstudie. Etiken förenklas i en enkätstudie jämfört med personliga kvalitativa intervjuer.

3.6 Genomförande och bearbetning

När jag kände mig nöjd med min enkät så startade jag en grupp på Facebook som jag kallade för ”Sofias c-uppsats pilotstudie” där jag bjöd in 35 personer både från min klass och bland vänner utanför. Jag bad gruppen att läsa igenom min enkät för att ge mig respons på vad som kunde tänkas vara svårförståeligt, onödigt, vad som kunde formuleras om eller tas bort. En återkoppling var nödvändig för att jag skulle kunna gå vidare och faktiskt börja min datainsamling.

Gruppen gav mig många bra synpunkter, den hölls öppen från 20 oktober till 31 oktober, sedan skickade jag enkäten till min handledare för vidare respons. Då enkäten var färdigställd fick jag klartecken från min handledare att börja med insamlingen av materialet.

Tisdagen den 8 november fick jag möjlighet att under en föreläsning få några minuter till mitt förfogande med socionomstudenterna på termin 4. Jag berättade kort vad jag skrev om, vilka diskrimineringsgrunder jag utgick ifrån och vad min studie gick ut på. Sedan delades enkäterna ut så att studenterna hade möjlighet att besvara dem i nästa paus. Jag såg detta tillvägagångssätt som mer tidsbesparande än en nätenkät då jag på detta sätt fick en alla enkäterna på en gång. Dessutom fick de deltagande ett ansikte på vem de gav sina svar till, den personliga kontakten var något jag värdesatte. Vid detta tillfälle, som också var mitt enda insamlingstillfälle, så fick jag in 96 enkäter.

Dessa enkäter har sedan förts in i programmet SPSS, ett datorprogram för statistisk analys, där jag kunnat sammanställa ett resultat. Jag började med att föra in alla data där jag snabbt kunde se att det fanns ett antal personer som upplevt kränkningar eller särbehandling. Mer om detta under *Resultat, Analys och Reflektioner*.

3.7 Bortfall

Efter att ha kontaktat studieadministratören på socionomprogrammet så fick jag informationen att 144 studenter var registrerade på kursen i vilken jag genomfört min undersökning. Detta gav således ett bortfall på 48 studenter som antingen valde att inte delta eller som tyvärr inte fick chansen att delta i studien. Ytterligare bortfallsanalys har inte varit möjlig tidsmässigt.

4. TEORETISKA PERSPEKTIV

I detta kapitel kommer jag att redogöra för de teoretiska perspektiv jag haft som bas i mitt arbete. Jag kommer att förklara begreppet heteronormativitet och makt utifrån ett synsätt av att diskriminering pågår genom olika maktstrukturer. Jag hade inte heller kunnat göra detta arbete utan ett grundläggande fokus på genus.

4.1 Makt

Makt är ett mycket komplext och mångfacetterat begrepp. Makt kan vara konstruktiv och destruktiv. Maslow (1954) har inte betecknat makt som ett grundbehov utan som en förutsättning eller hjälp för att tillfredsställa grundläggande behov. Han har således en positiv syn på makt.

Makt kan ses ur ett flertal aspekter, bland annat utifrån människors relationer och beroende av varandra. Makt är något dynamiskt och kan ständigt förändras. Mycket sällan råder likvärdighet i maktrelationer. Ett sådant exempel av ojämlik makt är relationen mellan en student och en lärare, en socialarbetare och en hjälpsökande, en medarbetare och en chef etc. I universitetsvärlden har lärare makt genom sin expertiskunskap samt makt över tentamensutformning och betygssättning. Studenterna i sin tur har andra maktmöjligheter. De kan välja att inte medverka på föreläsningar, de kan ifrågasätta lärarens intresse och kompetens i ämnet och de kan anmäla läraren. Hur samspelar då studentens och lärarens beroendeställning till varandra? Utan studenter finns inga lärare, utan lärare finns inga studenter.

Engelstad beskriver, med utgångspunkt i Foucault, en mycket vid definition av makt: ”Med makt förstås allt som producerar det sociala” (2006, s.33). Med en sådan vid definition får begreppet en något innehållslös mening. Makt styr oss, inte bara i ondo, utan makten formar också hur vi upplever ämnen som njutning och glädje (Lilja & Vinthagen 2009). I alla sociala sammanhang vi befinner oss i utövas på så sätt någon form av makt, i familjen, arbetsplatsen, bland vänner, på fotbollsmatchen eller i mataffären. Vi är alltid utövare av, eller utsatta för, makt.

I Lilja & Vinthagen (2009) beskrivs hur Bourdieu och Foucault hävdade att det finns en hierarki där vissa beteenden placeras över andra i status. Det finns ett vi och dem, en överlägsen norm och ”det andra”. Den individ som avviker från normen vidtar åtgärder för att bli socialt accepterad eller få högre social status. Foucault menade att människor anpassar sig till normen. Bourdieu menade att normen går att omförhandla, att normerna utgörs av den pågående diskursen och att individer rättar sig efter normerna (ibid). Goffman (1963) beskriver att vi vid ett första möte med en annan människa tilldelas olika egenskaper. Vi utgår från dessa första intryck och omformar dem till normativa förväntningar. Goffman beskriver att då denna främling befinner sig i vår närvaro så kan det framgå att främlingen besitter någon slags mindre önskvärd egenskap som gör att vi kategoriserar personen. Kategoriseringen sker genom tre olika typer av stigma: kroppsliga missbildningar, fläckar på den personliga karaktären exempelvis fängelsevistelse, psykiskt sjukdom eller homosexualitet

eller slutligen stambetingade stigman såsom etnicitet och religion. Om en person inte avviker, eller besitter ett stigma, så betraktas den som "normal"(ibid).

4.1.1 Härskartekniker

Dominans och makt är starkt knutet till varandra. Ett mycket vanligt sätt att utöva makt i både privatliv, arbetsliv och i utbildningssammanhang innebär att människor använder sig av olika härskartekniker som kan ha ett nära samband med diskriminering. Den som upplever sig diskriminerad eller särbehandlad upplever också att den diskriminerande utövar makt. Enligt min mening är denna typ av dominant maktutövning mycket konkret till sina handlingar. Inte minst är dessa beteenden, eller handlingar, vanligt förekommande inom genusstrukturerna och maktrelationerna mellan människor. Den norska socialpsykologen och feministen Berit Ås (1981) blev känd för teorin om manliga härskartekniker där hon funnit fem olika strategier som män använde mot kvinnor för att utöva makt.

Osynliggörande: att känna sig bortglömd eller överkörd. Att någon framför något men ingen lyssnar, en minut senare upprepas samma åsikt av en annan person och då lyssnar alla och kommenterar detta. Ås talar om hur kvinnor i offentligheten oftare får kommentarer om sitt utseende eller "sex-appeal" och inte uppmärksammas för innehållet i det de säger. Detta verkar ske då kvinnor tar upp ämnen som traditionellt går in under männens domäner. Ett annat exempel som Ås ger är en kvinna som ständigt tar sig tid att lyssna och hjälpa andra men som själv inte får hjälp då hon lättar sitt hjärta.

Förlöjligande: Ett gott skratt förlänger livet men inte då en person blir hånad eller utskrattad. I en diskussion kan någons åsikt bli nedvärderad och förlöjligad, då den som förlöjligar ser åsikten som ett skämt. Kvinnor har ständigt varit ett favoritämne för skämt: kvinnor kan inte köra bil, kvinnor kacklar då de pratar, kvinnor retar män med sina korta kjolar så att männen inte kan kontrollera sin sexualitet (Ås 1981). Förlöjligande är ett effektivt sätt att tysta ner någons ståndpunkter och begränsa människors yttrandefrihet (www.kvinnofronten.se).

Undanhållande av information: Det kan exempelvis röra sig om att någon tar åt sig äran för vad andra inte fått tillgång till. Förr kunde en sådan härskarteknik utövas av präster som inte gav kvinnorna chansen att delta i olika religiösa samfund. Idag kan liknande situation utspela sig bland manliga präster som inte vill tillåta kvinnliga präster. I USA blev kvinnliga sexualupplysare ända fram på 1960-talet ställda inför domstol och bestraffade med böter för sin undervisning om sexualliv och fortplantning. Detta innebar att många människor blev undanhållna information om livsviktiga processer (Ås 1981). Andra exempel kan handla om beslut som tas i en organisation utan att alla fått möjlighet att göra sin röst hörd. Det kan röra sig om en sorts utfrysning där alla i ett arbetslag inte är inkluderade och inte får tillgång till samma information. Ett enkelt exempel skulle kunna vara en after-work där alla inte är välkomna och därmed inte informeras om att det äger rum (www.kvinnofronten.se).

Dubbelbestraffning: Dubbelbestraffning sker när både det vi gör och det vi inte gör är fel. "Damn if you do and damn if you don't", Ås grundade härskartekniken Dubbelbestraffning efter den amerikanske sociologen Robert K. Merton. Han hävdade att den alltid tas i bruk gentemot dem vi har fördomar mot. Det kan därför handla om fördomar kring icke-heterosexuella, mot vissa folkslag, mot äldre eller mot invandrare som grupp. Ås talar om tre olika komponenter av fördomar: känslor, kunskaper och handlingsimpulser. Av dessa tre är känslor den starkaste. Det är den känslomässiga styrkan bakom föraktet som får påverkan (Ås

1981). Ett exempel kan vara i en skolmiljö där tjejer straffas för att vara för ”pratiga” medan ”stökiga” killar inte blir tillsagda lika fort. Samtidigt kräver läraren att tjejerna ska ta för sig mer. Ett annat exempel kan vara föräldraledighet där en förälder som vill vara hemma med sitt barn kan ifrågasättas av sin arbetsgivare. Om föräldern därför inte tar ut sin föräldraledighet så ifrågasätts föräldern av familj, kollegor eller vänner (www.kvinnorfronten.se)

Påförande av skuld och skam: Skam appliceras genom förlöjligande och undanhållande av information. I många fall är det mödrarna som får skulden för sina barns uppfostran. Skulden läggs på kvinnan som inte har mod och kraft nog att lämna sin alkoholiserade och misshandlande make. Det är den som blir utsatt som får ta skulden och inte den som är förövaren (Ås 1981). Exempel är våldtäktsoffer som blir ifrågasatta på grund av klädsel eller någon som blir utsatt för mobbing som anses som så pass udda att det inte anses konstigt om denne blir ifrågasatt av jämnåriga klasskamrater (www.kvinnofronten.nu).

Detta var exempel på fem av de sju härskarteknikerna. Den sjätte tekniken är objektifiering, vilket är en grundläggande metod i kvinnoförtrycket, utgår från ytliga föreställningar om kvinnan som ett objekt. Den sjunde härskartekniken, våld eller hot om våld, kan bestå av fysiskt, psykiskt eller sexuellt våld. Det kan både bestå av en handling eller ett hot om en handling vilket kan få den utsatta att kuva sig (www.kvinnofronten.se).

4.1.2 Språkets makt

Genom språket förmedlas och skapas tolkningar av vår sociala omgivning. Då vi talar befäster vi genusföreställningar, i språket finns en inbyggd maktobalans där män överordnas och kvinnor underordnas. Genom detta tillskrivs män allmängiltighet, neutralitet och objektivitet medan kvinnor står för representationen av det missanpassade och könsbestämda (Bergman & Sten 2011). Genom språket skapar vi avvikare och norm.

Kunskapsdimensionen av makt som ofta uttrycks i att "kunskap är makt" är en annan aspekt av språklig makt. I Lilja och Vinthagen (2009) beskrivs Braidotti som talade om hur västvärlden använder makt som synonym till "sanning". Genom att göra anspråk på att ha "sanningen" om världen och universum har exempelvis västerländska institutioner fått makt att omforma världen efter sina riktlinjer, efter vad som är sanningen och till sin egen ekonomiska fördel. Detta syns tydligt genom västvärldens mediaflöde om urbanisering, framgång och modernitet (ibid). Att vara språklig begåvad medför att just kunskap som sanningen kan innebära en risk för maktutövning över andra. Språket kan bli ett verktyg för förtryck genom att använda ett svårförståeligt "maktspråk" på ett sätt som gör den ene till maktutövaren och den andre till den maktutsatte. Med maktspråk menas bland annat att använda svårförståeliga ord eller "expertspråk". En expert har sakkunskap inom sitt område, vilket kräver sitt språkbruk för att kunna uttrycka sig och analysera korrekt, men med dessa resurser kan experterna uttrycka sig på sätt som orättvist exkluderar en stor grupp utan samma sakkunskap (Börjesson & Rehn 2009).

En annan del av språkets makt har betydelse i diskrimineringssammanhang. Nästan allt vi säger kan analyseras och normeras. Börjesson och Rehn (2009) ger ett exempel på en polis som kallar på förstärkning genom att säga att en person i en trasig blå jacka har sprungit in på Storgatan. Detta kan tyckas vara en helt neutral mening men om vi skulle analysera detta vidare så skulle vi exempelvis kunna analysera den "trasiga jackan". Har den slitits sönder i

ett bråk? Eftersom det är en trasig blå jacka så kanske vi förknippar den med en stridslysten man? Att personen i fråga springer in på Storgatan går att dra paralleller att mannen med stor sannolikhet inte är ute och jobbar utan att han rymmer eller springer ifrån någon eller något. Den språkliga analysen kan således dras mycket längre än vad som var menat, allt beroende på hur det uppfattas av andra (ibid). I högskolan kan studenterna reflektera över vad som tidigare sagts på föreläsningar och kan i vissa fall göra egna analyser av hur en viss lärare valt att benämna vissa saker eller förklara olika händelser. En språkmaktsaspekt går att lägga in i allt en lärare talar om. Det är läraren som delvis är ansvarig för hur studenterna formar sin kunskap.

En uppsats skriven av två tidigare studenter på socionomprogrammet i Göteborg undersökte i en kvalitativ studie vilka attityder studenter på socionomprogrammet har till ett könsneutralt språk samt hur medvetna studenter på socionomprogrammet är om relationen mellan språk, kön och makt. Med ett könsneutralt språk menas att inte ”köna” personer utefter pronomen han och hon utan istället använda sig av könsneutrala pronomen hen och honom. Resultatet visade att det fanns en positiv inställning till ett könsneutralt språk men att det också fanns en svårighet från informanterna hur de skulle få reda på könet hos en icke-närvarande person (Eliasson & Lundqvist 2009). Som socionom kommer yrkeslivet att innebära många svårigheter och många överraskningar. Därför kommer bemötandet av personer vara av stor vikt för den kunskap som utbildningen lägger grunden för. Makten genom språket kan innebära valet att inte införa könsneutrala pronomen vilket kommer medföra exkludering av personer som inte vill identifiera sig med varken han eller hon.

4.2 Genus

”Man föds inte till kvinna, man blir det.”

Simone de Beauvoir

Genus kan vara ett förvirrande ord. En enkel förklaring skulle kunna vara socialt kön. Begreppet genus används bland annat för att betona relationen mellan könen, det vill säga att uppfattningar, normer och idéer om kön skapas i relationer, samt som ett redskap för att studera de varierande formerna av vad som uppfattas som manligt och kvinnligt. Det kanske viktigaste i beskrivningen av begreppet genus är att det kritiserar kategoriseringarna av vad som anses vara kvinnligt eller manligt, feminint eller maskulint (Hirdman 2001). Genus belyser vidare att det inte är vår biologiska sammansättning som avgör vilka egenskaper vi har. Beroende på vilket biologiskt kön vi föds med så bemöts vi olika, vi värderas olika och vi betraktas olika (www.kfuk-kfum.se).

Ordet genus är latin och betyder slag, sort, släkte, kön (www.ne.se). Begreppet kan också härledas till en indoeuropeisk ordstam som betyder ”att producera” (Connell 2002, s.19). Med genusbegreppet kom mot slutet av 1980-talet också en uppgörelse med könsrollsbegreppet. Många forskare och författare gör ett aktivt val då de väljer att fortfarande tala om kön och en social konstruktion och att inte benämna kön med genus (se Mattson 2010) Det fanns ett förenklat sätt att se på att det var just ”(köns)rollerna” som var ansvariga för ojämlikheten mellan män och kvinnor. Frågan är istället vad som egentligen spelar mest roll för människors uppträdanden och handlanden: är det ”könet” eller är det ”rollen” (Hirdman 2001)?

Författare som väljer att inte tala om genus utan om svenskans ord för gender talar fortfarande om konstruktionen av genus. Kön ses i första hand som något biologiskt som vi har inuti och utanpå kroppen men att göra kön innebär ett identitetsskapande eller identitetsbegränsande. Att göra kön innebär också hur vi gör kvinnligt och manligt. Thomson använder kön som en formulering för sociala och kulturella uttryck (2003). Så som Engelstad talar om makt, att med makt förstås allt som producerar det sociala (2006) så kan också skapandet av genus ingå i olika sociala handlingar. I alla relationer, möten, arbetsplatsen eller skolor skapas våra ”bekönade” liv (Thomson 2003).

Genuskonstruktioner utmärks av ett motsatstänkande som skapar skillnader, isärhållande och makt (www.ne.se). Kort sagt innebär det att samhället är ett patriarkalt system som kategoriserar människor utefter det kön de har. Män värdesätts högre än kvinnor och män tilldelas mer makt och möjligheter än kvinnor (Thomson 2003).

Raewyn Connell (2002) talar om varaktiga eller vidsträckta mönster som inom den sociala teorin kallas ”strukturer”. Genus är en social struktur som har ett särskilt förhållande till människokroppen vilket kommer från den allmänna uppfattningen om genus som en avspeglning av kvinnliga och manliga skillnader. Genus skapas och fortplantas under studier av hur människan ska vara för att vi ska känna oss trygga med den kategoriseringen. Genusregimer, eller genusordningen, som finns i samhället innebär att det inom olika organisationer såsom skola, idrottsföreningar eller arbeten finns fasta genusarrangemang. Sådana arrangemang kan innebära vilka som har anställts för att göra vad, sociala indelningar eller hur känslomässiga relationer hanteras. Att experimentera mot sådana regimer, eller att bryta mot dem helt, kan förvirra de uppfattningarna om genus som människor lever efter (ibid). Om den personliga viljan reagerar mot strukturerna, som när en kille är riktigt uppsminkad eller en tjej rakar huvudet, då märks strukturerna mycket tydligt (Thomson 2003).

Det är svårt för enskilda individer att förändra de genusstrukturer som ett helt samhällssystem baseras på. Genusstrukturerna bygger på att ingen ifrågasätter dem, att grundstenarna utgörs av det faktum att kvinnor underordnas och män överordnas (Thomson 2003). Föreställningarna kring manligt och kvinnligt finns kvar bland barn, vuxna och äldre. Många kanske inte ens funderar på vad deras manlighet eller kvinnlighet sänder för signaler. Att uppleva denna underordning och överordning som en del av sin identitet gör att genusstrukturerna fortlever (ibid).

Hur män och kvinnor ska uppfattas enligt genusstrukturerna beskrivs i stora mängder texter, böcker och avhandlingar. Jag har tidigare tagit del av Helena Johanssons avhandling från 2006. Titeln lyder ”Brist på manliga förebilder – dekonstruktion av en föreställning och dess praktik” vilket är en mycket passande titel med tanke på innehållet. Vad innebär det att vara just en *manlig* förebild, var ligger skillnaden i att enbart vara en förebild? Om och om igen beskriver media hur manliga förebilder för sårade tonårskillar som saknat en fadersgestalt, att de behövs inom barnomsorgen och i skolan och att samhället överlag har brist på manliga förebilder. Pojkar ska lära sig att fostras in föreställningen av rollen som man för att hitta sin egen accepterade manliga identitet. Dessa pojkar ska ha någon att se upp till då deras andra förälder/föräldrar inte kunnat uppfylla de krav som krävdes. Uppsatsen är ett mycket gott exempel på hur genus skapas utifrån föreställningar och värderingar som många kanske har men aldrig riktigt sett innebörden av.

Som blivande socionom är det viktigt att fundera över varför är ett genusperspektiv viktigt att införliva i utbildningssammanhang? Sveriges Förenade Studentkårer (SFS 2003/2004) anser att ett genusperspektiv ska genomsyra alla utbildningar i högskolan. Ett genusperspektiv handlar främst om att synliggöra den betydelse kön ges i ett visst sammanhang samt vilken konsekvens/konsekvenser detta får. SFS ser två anledningar till varför ett genusperspektiv är angeläget. Synen på kön och maktstrukturer knutna till kön har en stor påverkan på samhället. Att blunda för dessa, och inte införliva sådana aspekter i utbildningen är att stänga ute verkligheten. Således är genusperspektiv en fråga om utbildningskvalitet. Den andra anledningen som SFS ser är att kunskaper om makt och kön är viktigt för utvecklingen av ett jämställt samhälle. Genom forskning och utbildning speglar högskolan de samhälleliga rådande normerna och uppfattningarna om kön. Utan att aktivt hantera dessa frågor så finns risken att upprepa stereotyper om sanningar och bibehålla befintliga orättvisor (www.it.uu.se).

4.3 Heteronormativitet

”Man kan inte använda härskarens verktyg för att nedmontera härskarens hus”
Audre Lourde

Heteronormativitet handlar om hur heterosexualiteten innefattar normer om hur både heterosexuella ska vara men också om hur avvikare är, det vill säga de som inte kan placeras inom normen (Berg & Wickman 2010). När man talar om heteronormativitet så påvisar Tiina Rosenberg (2002) att det är normsystemet, snarare än heterosexualiteten, som man vill undersöka. Normer kring genus och sexualitet är vad man intresserar sig för i queerteorin och framför allt är det den normerande heterosexualiteten som är av intresse. Rosenberg beskriver att med en utgångspunkt från att heterosexualiteten är kulturellt, socialt och historiskt skapad, men istället för att ta den för given vill man undersöka hur den skapas, upprätthålls och fungerar. Med utgångspunkt i detta använder man sig av begreppet heteronormativitet. Så länge homosexualitet studeras utan samtidig granskning av heterosexualitet bibehåller heterosexualiteten sin ställning som en självklar och privilegierad social position

Begreppet queer, och queerteorin, är en blandning av studier vilka kritiskt fokuserar på det heteronormativa, det vill säga de institutioner, strukturer, relationer och handlingar som vidmakthåller heterosexualitet som en enhetlig, naturlig och allomfattande ursprungssexualitet (Ambjörnsson 2006).

Queerrörelsen tog sin form i början av 1990-talet i USA. Ungefär samtidigt började synen på sexualitet och sexuella normer, samhälle, identitet och utanförskap att diskuteras i den akademiska världen. Framför allt var den normerade heterosexualiteten ifrågasatt. Den nya forskningsinriktningen handlade om att förskjuta blicken från det avvikande till det normala men den ville också uppmärksamma hur sexualitet är något mångtydigt och som inte är helt enkelt att förklara. Queeteorietiker vill inte reda ut vad som är vad utan snarare ”undersöka hur det vi i vårt samhälle beskriver som sexualitet organiseras, regleras och upplevs. Hur identiteter, handlingar, regler, normer och föreställningar vävs samman till det som kallas sexualitet” (Ambjörnsson 2006, s. 36).

Queerteorin grundar sig på fyra insikter:

- Alla människor är inte heterosexuella
- Sexualiteten hänger ihop med genus – den heterosexuella matrisen
- Vi människor gör vårt yttersta för att passa in.
- Vår fruktan för att inte passa in leder oss till normaliseringsprocessen (ibid).

Den främsta teoretikern som myntat begreppet heterosexuell matris är Judith Butler. På ett enkelt sätt beskriver Sandra Dahlén (2006) den heterosexuella matrisen som att det finns fyra bitar som måste klaffa för att folk inte ska bli förvirrade eller aggressiva i vårt heterosexuella normsystem:

1) kropp – kopplat till 2) kvinnligt/manligt – kopplat till 3) sexuell läggning – kopplat till 4) sex. Kort sagt: en kvinna måste se ”kvinnlig” ut och dras till män som enligt normen ser ”manliga ut”. En kvinna måste också ha sex med män för att kunna ses som normal och heterosexuell (Dahlén, 2006). Heterosexuell matris innebär ungefärligt att vi ”gör” genus för att kunna förstå världen och kunna agera begripligt. Butler talar om genusbegriplighet där hon vänder på relationen mellan kön och genus och klargör att kön inte är något annat än genus. Genom att tillskriva kroppen ett genus så framstår den som könad och det gör kroppen begriplig (Berg & Wickman, 2010).

Ett exempel på hur den heterosexuella matrisen tar sin form i filmens normer, eller hur den i vissa fall också bryter mot normerna kan vi se i Stephen Daldrys film Billy Elliott (2000) där den unga arbetarklasspojken från norra England Billy finner sitt största intresse i att dansa balett. Hans pappa Jackie, som jobbar som gruvarbetare, kommer på honom och de har följande konversation:

Jackie: It's for girls, not for lads Billy. Lads do football, or boxing, or wrestling. Not frickin' ballet!

Billy: What? Lads do wrestling?

Jackie: Don't start Billy.

Billy: I don't see what's wrong with it.

Jackie: You know perfectly well what it's wrong with it.

Billy: No I don't!

Jackie: Yes you do.

Billy: No I don't!

Jackie: Yes, you bloody well do!

(www.youtube.com)

5. TIDIGARE FORSKNING

I detta kapitel om tidigare forskning så kommer jag att redogöra för olika granskningar som gjorts inom socionomprogrammet och inom socialt arbete vilka kritiserar normer och utvecklar ett likabehandlingsperspektiv. Ett flertal nationella och internationella studier om diskriminering finns att hitta på Internet, dock handlar de flesta av dessa om arbetslivet. Detta är studier som jag tagit del av men som jag i slutändan inte bedömt som relevanta för min uppsats. Jag kommer istället att återge resultat från Högskoleverket och rapporter från SFQ, Sveriges förenade queerstudenter, vilka båda har gjort utredningar om socionomutbildningar men med mycket olika fokus. Jag kommer också att ta upp tidigare forskning från Lunds- och Göteborgs universitet där fokus legat på hur frågor kring sexuell identitet spelar in i den akademiska sfären och på vilket sätt dessa frågor hanteras.

5.1 Kritik av heteronormativitet i rapportgranskningar

Vad gäller tidigare forskning kring huruvida universiteten och högskolorna i Sverige håller en god kvalitet om medvetenhet kring likabehandlingsplanerna så finns det olika resultat att ta del av.

SFQ är riksförbundet för homo-, bi-, trans- och queera studenter och är öppet för alla som vill motverka heteronormativitet i högre utbildningar. Förbundet har 17 lokalavdelningar och arbetar för att förbättra situationen för HBTQ-studenter och för att motverka diskriminering på grund av sexuell läggning, könsuttryck och könsidentitet. Riksförbundet grundades 2000 som Sveriges förenade gaystudenter, SFG, men har sedan 2007 bytt namn till SFQ Sveriges förenade queerstudenter (www.hbtqstudenterna.se/). Detta för att kunna inkludera homo-, bi-, trans och queer i namnet då det gamla namnet hade börjat kännas förlegat (old.gaystudenterna.se/SFG/news).

Basen för förbundets verksamhet är diskussionen kring kvalitet i högre utbildning, hur studiemiljön påverkas av heteronormativitet, HBTQ-fobi och osynliggörande. En högre utbildning som inte ifrågasätter heteronormativitet har enligt SFQ kvalitetsproblem. Undersökningar från arbetslivet visar att flera yrkesgrupper saknar kompetens när det gäller HBTQ-frågor. SFQ anser att det är särskilt viktigt att kunskap om HBTQ och heteronormativitet inkluderas på klientorienterade utbildningar såsom vård-, lärar-, socionom-, psykolog- och polisutbildningar, där klienten eller patienten ofta är i beroendeställning. (www.hbtqstudenterna.se)

2003 gav SFG ut en rapport om hur Sveriges lärosäten och studentkårer arbetar med HBTQ-frågor. En enkät skickades ut till landets högskolor och universitet med post där 41 enkäter besvarades. Från Göteborg besvarade Filosofiska fakultetens studentkår (FFS) och Haga studentkår, dock svarade inte Göteborgs Universitet som lärosäte. På grund av att universitetet som lärosäte inte svarat på enkäten så är det svårt att kunna säga något mer om resultatet då detta inte skulle vara tillförlitligt för just Göteborg. Dock fanns det fortfarande intressanta resultat från kårerna att ta del av. Ett intressant resultat är att FFS vid den här tidpunkten hade

en projektanställd funktionär som betalades ett arvode av universitetet för att arbeta med ett projekt som liknar min egen studie. Projektet innebar att funktionären genom intervjuer och en litteraturstudie skulle utreda homo- och bisexuella studenter upplevelser och erfarenheter av universitetsmiljön. Detta för att motverka eventuell diskriminering (SFG 2003). Jag tog kontakt med studentkåren via e-mail för att höra ifall det fanns resultat att ta del av och ifall funktionären fanns kvar. Dock kunde studentkåren inte ge mig några svar på detta eller hitta några resultat.

Hösten 2010 gjordes en ny undersökning av nybildade SFQ där en granskning av 21 av Sveriges största lärosäten visade hur likabehandlingsplanen följdes 8 år efter att lagen om likabehandling av studenter i högskolan gått igenom. Fortfarande år 2010 var kunskapsnivån gällande HBTQ-frågor fortfarande relativt låg och det gjorde också att frågorna många gånger inte heller prioriterades högt. En likabehandlingsplan ska enligt lagen innehålla aktiva åtgärder för de fem diskrimineringsgrunderna. Enbart fem av de 21 lärosätena hade formulerat åtgärder för dessa i sin likabehandlingsplan. Göteborg tillhörde inte en av dessa.

Sammanfattning av resultaten från denna undersökning visade att de flesta av lärosätena hade en form av likabehandlingsplan. Dock talades det mycket om att stödja mångfalden vilket många inte hade valt att definiera vilka som inkluderades i begreppet. Genom att arbeta för mångfald har dessa lärosäten inte tagit ställning till vilka åtgärder de tänker vidta samt för vem de arbetar för. Vad gällde transpersoner så är dessa helt osynliga på landets lärosäten. Det talas fortfarande om homo-, hetero- och bisexuella men inte om transpersoner. Många studentkårer svarade också att de inte arbetade med HBTQ-frågor. Slutsatsen av resultaten skulle därför kunna sammanfattas med att någon slags plan fanns men att strävandena inte uppfylldes av vare sig studentkår eller lärosäte (SFG 2003).

5.2 Likabehandlingsforskning från Lunds universitet

2004 gjordes en rapport av Mika Nielsen från utvärderingsenheten på Lunds universitet. I en intervjustudie deltog 20 homo- och bisexuella kvinnliga studenter där det primära syftet var att ta reda på ”vilka erfarenheter man har som student på Lunds universitet som tillhörande någon av de grupper vars rättigheter regleras i Lagen om Likabehandling av studenter i högskolan” (ibid s.3).

Rapporten visar hur studenterna upplever att de accepteras med sin sexuella läggning och om de upplever att de kan vara öppna eller inte öppna med sin sexualitet. Alla deltagarna vittnade om den tystnad som råder där heterosexualiteten tas för given och inga andra sexualiteter berörs, såsom exempelvis i undervisning, i studentlivet och i kurslitteratur. Rapporten visar att några få medverkande varit helt öppna med sin läggning från början för att inte ödsla energi på att dölja sin sexualitet. Andra medverkande vittnar om en total saknad av icke-heterosexuella perspektiv i undervisningen som gör att de hellre inte går ut med sin läggning. Vissa tror också att det kan missgynna dem på olika sätt om de kom ut på universitetet. Sjutton av de tjugo studenter som medverkat i studien har under sin studietid känt ett utanförskap som de kopplat samman med sin sexuella läggning. De som har upplevt kränkande behandlingar har gjort det i samband med föreläsningar eller seminarier. Det har dels handlat om homoskämt, om föreläsare som talat nedvärderande om homosexuella och bisexuella verkar inte nämnas över huvud taget. Studien har gjort en jämförelse över hur stor tystnaden är för homosexuella respektive bisexuella. Varför man valt att ”skilja” dessa åt är

för att skillnaden mellan dessa två områden är stor. Bisexualiteten är omgärdad av en ännu större tystnad än vad homosexualiteten är. Detta innebär att de bisexuella studenterna ömsom betraktas som homosexuella eller heterosexuella, beroende på könet på deras partner (ibid).

Studenterna som deltagit i studien har gett förslag på förändringar där de vill att ledningen ska kunna sätta sig in i situationen som ung homo- eller bisexuell student. Flera pratar om hur frustrerande det är att höra att det är "samma sak" som att vara heterosexuell. Studenterna tycker det är viktigt att personalen får vidareutbildning och att både studenter och personal är medvetna om likabehandlingslagen. Enkla och tydliga justeringar och formuleringar kan göras i kurs- och utbildningsplaner och flera önskar att det i kursutvärderingarna kan finnas en fråga huruvida fler sexualiteter än heterosexualitet har diskuterats under kursen (ibid).

Studien "Största möjliga tystnad" (2004) gjordes som en sammanställning mellan den tidigare studien med kvinnliga studenter och nu också en för de manliga studenterna samt fyra andra utredningar från utvärderingsenheten. På Lunds universitet intervjuade 48 homo- och bisexuella studenter med syftet att belysa erfarenheten som student i de tre grupperna med "homosexuell, bisexuell och genusöverskridande identiteter". Tyvärr kunde studien i slutändan enbart göras med homo- och bisexuella studenter. Många av de medverkande manliga studenterna berättar att de valde att dölja sin sexuella läggning genom att spela heterosexuell, "straightacting". Detta på grund av den rådande heteronormen i utbildningsmiljön. Många uppfattade också att det ofta skämtades på en kränkande sätt vilket ingen verkade ta på allvar. Åtskilliga resultat återkom från Nielsens rapport där många studenter kände sig särbehandlade i sin studiemiljö.

Ytterligare en rapport från Lunds universitet kom 2010 från samhällsvetenskapliga fakulteten med syfte att utreda huruvida de planer och policydokument avseende jämställdhet, likabehandling och mångfald, som antagits av universitet, fakulteten och institutionerna, har implementeras och ifall de gjort skillnad i vardagen för anställda och studenter. Av de anställda visade det sig att ett stort antal, ungefär 40 %, inte hade kunskap om sin institutions rutiner kring hantering av diskriminering eller trakasserier. Svaren skiljde sig en del mellan institutionerna. På en institution svarade hela 90 % att de var medvetna om handlingsplanen för eventuell diskriminering. Detta föranledde frågan om arbetet kring frågor om diskriminering och trakasserier förändrats vilket 80 % inte hade vetskap om. Vad gällde studenterna så är en majoritet av de svarande medvetna om var de kan vända sig om de upplever diskriminering eller trakasserier av en annan student. Dock är det väldigt få av studenterna som svarat att de känner till rutinerna för hur en anmälan hanteras av sin respektive institution (Sörquist 2010).

5.2.1 Jämställdhetsinsatser och förändringsarbete

På uppdrag av delegationen för jämställdhet i högskolan genomförde Heikkilä och Häyrén 2009 en kartläggning och analys av genomförda jämställdhetsinsatser på svenska lärosäten under perioden 2000-2009. Göteborgs universitets arbete med jämställdhet och likabehandling fanns inte med som en del i utvecklingsarbetet. Dock har intressanta insatser baserade på jämställdhet och genusmedvetenhet utvecklats på bland annat Lund, Luleå och Uppsala universitet. I Lund tillsattes en projektgrupp med syftet att påskynda och synliggöra arbetet med en bred integrering av relevanta genusperspektiv och en könsmedveten pedagogik i utbildningen vid Lunds universitet och även möjliggöra jämförelser mellan institutioner och

områden (www.hsv.se). Genuscertifiering är menat att kunna bidra till en bättre förståelse av genus i högre utbildningar. 2008 var förslagen till en genuscertifiering klara. Projektgruppen valde att avgränsa sig till en certifieringsmodell specifikt gällande undervisningen. I undervisningen ska det finnas ett medvetet perspektiv på genus. En medvetenhet ska finnas i utformningen av genuskompetens i planer och strategier samt motverka trakasserier och kränkande särbehandling specifikt fokuserat på arbetet mot könsrelaterade och sexuella trakasserier (www3.lu.se).

Efter ett kort samtal med en projektledare från Lunds Universitet så kommer det i maj 2012 vara en internationell konferens där projektgruppens metodbok för genuscertifiering kommer behandlas. Projektet är pågående, men inte färdigställt, och Lunds universitet fortsätter att jobba för genusmedvetenhet. Vad gäller arbete med genuscertifiering i Göteborg så pågick under 2007-2010 ett arbete med att integrera genus i undervisningen på folkhälsovetenskapliga programmet vid Sahlgrenska akademien på Göteborgs universitet. En pedagogisk verktygslåda för hälsoutbildningarna ska finnas tillgänglig för att införliva och underlätta genusintegreringen i undervisningen (Andrén 2011). Läkare, sjuksköterskor, logopedier med flera arbetar alla liksom socionomer med människor. Att arbetet med genusintegrering och genusmedvetenhet fortgår är mycket positivt och bringar tro och hopp inför framtiden.

I högskolan och på universitet är jämställdhetsarbete minst lika viktigt som genusintegrering. Arbetsgruppen JÄMLIK finns inkorporerad i jämställdhetsarbetet på Socialhögskolan vid Lunds universitet. JÄMLIK-gruppen arbetar med frågor om likabehandling och jämställdhet. Gruppen består av lärare, studenter och doktorander. Syftet är att medvetandegöra olika perspektiv samt att granska och bevaka att utbildning ges efter de jämställdhets- och likabehandlingslagar som finns. Gruppens syfte är också att övervaka att institutionens jämlikhets- och jämställdhetsplan följs. Rent praktiskt arbetar gruppen med att oberoende granska bland annat likabehandlingsplaner, kurslitteratur, examinationer och pedagogik och att kontinuerligt föra en diskussion kring studenters rättigheter och skyldigheter vid Socialhögskolan (www.soch.lu.se). En liknande arbetsgrupp är studentarbetsmiljöombudet (SAMO) på Göteborgs universitet som under 2011 påbörjat ett arbete med granskning av likabehandlingsplanerna på universitetet.

5.3 Likabehandlingsforskning från Göteborgs universitet

2002 startades HoBiGU, homo- och bisexuella studenter vid Göteborgs universitet. Rapporten ”Talande tystnad” gjordes 2003 där 17 grundutbildningsstudenter intervjuades, enskilt och i grupper, om hur de upplevde sin studiemiljö. Samtliga medverkande identifierade sig som homo- eller bisexuella. I studien deltog nio kvinnor och åtta män från olika utbildningar inom Göteborgs universitet och från åtta olika fakulteter. De efterforskningar som HoBiGU gjort visar att det 2002 fanns få undersökningar som gjorts om hur frågor kring sexuell identitet hanteras inom den akademiska sfären.

Resultaten av rapporten visade liknande resultat som rapporten från Lund. Det mest genomgripande problemområdet är heteronormen och osynliggörandet av andra sexualiteter än den heterosexuella. Under större delen av utbildningen har sexuella identiteter inte diskuterats men detta har respondenterna uppfattat på olika sätt. Vissa tyckte att huvudsaken var att alla behandlades lika som människor medan andra upplevde heteronormen som det

mest kränkande de upplevt på sina lärosäten, både i kurslitteraturen och i undervisningen. De flesta ansåg att andra sexuella identiteter än den heterosexuella osynliggörs vid universitetet, att inget annat tas för givet. Samtliga tillfrågade kunde nämna något tillfälle då frågan kring icke-heterosexuella togs upp i utbildningen men att detta bara nämns i förbigående och att det ”stökas undan för snabbt” (www.gu.se).

Många av de medverkande upplevde att kurslitteraturen var starkt präglad av heteronormen. Klart diskriminerande kursböcker finns kvar trots att läraren sett de uppenbara bristerna. Psykologiska institutionens litteratur nämns bland annat av de tillfrågade där exempel på hjärnforskning skulle visa att homosexualitet skulle tyda på en defekt i hjärnan. En student tog mycket illa vid sig av detta. Annan kurslitteratur som de tillfrågade berättat om har handlat om hur homo- och bisexualitet beskrivits som en personlighetsstörning eller i samband med perversioner och pedofili.

För att få alla studenter att trivas på sitt universitet, program eller i sin stad så krävs det ett långsiktigt arbete för att förändra attityder. Om Göteborgs universitet vill arbeta för att alla studenter ska kunna känna sig fria i sig själva så är arbetsmiljön ett viktigt steg i rätt riktning. En av de intervjuade menar också att det är tystnaden och rädslan för att kränka som har en negativ inverkan på undervisningen. De flesta av de intervjuade är överens om att obligatorisk utbildning mot okunskapen är en förutsättning för att undervisningen ska utvecklas. Ett sådant initiativ måste komma ovanifrån för att det ska få någon effekt.

Göteborgs universitet har sedan 1993 genomfört Student-SOM-undersökningar. SOM-institutet är en opartisk undersökningsorganisation vid Göteborgs universitet. Dessa undersökningar har till syfte att ge en bild av vilka som läser vid samhällsvetenskapliga fakulteten samt hur det kommer sig att de började läsa just här. Resultaten finns årligen presenterade på SOM-institutets hemsida. Det är mycket intressanta och omfattande studier som tar upp ämnen som hur studenterna bedömer undervisning, studentsammanhållning, föreläsarens kvalitet och studentinflytande. Det finns också med frågor om studenternas bedömning av ett genusperspektiv i kurslitteraturen och i undervisningen.

Student-SOM görs både som en undersökning för hela samhällsvetenskapliga fakulteten men också enskilt för institutionen för socialt arbete. Svaren från socionomstudenterna har skiljt sig en del från samhällsvetenskapliga fakultetens undersökning men det har inte varit några omfattande skillnader. Socionomstudenterna är i genomsnitt lite äldre och har i högre omfattning eget boende, partner eller familj. Studierna på socionomprogrammet leder fram till en specifik examen med goda möjligheter till stimulerande jobb. Detta kan vara en anledning till att studenterna har höga förväntningar på sin utbildning.

En skillnad i de olika undersökningarna är att i SOM-undersökningen för socionomprogrammet finns en redovisad fråga om studenten upplevt kränkningar eller särbehandling på grund av diskrimineringsgrunderna. Svaren visar att det finns ett antal studenter som upplevt diskrimineringsgrundande behandling eller mobbing. Andra skillnader är att socionomstudenterna generellt är mindre positiva i sin bedömning av lärarna och undervisningarna men mer positiva till möjligheter till studentinflytande (www.som.gu.se).

6. RESULTAT, ANALYS OCH REFLEKTIONER

Nedan kommer jag att redovisa resultaten från min datainsamling. Vanligast förekommande i uppsatser är att man har rubriken analys och resultat separat. Jag har inte använt denna modell utan övergår direkt efter redovisningar av enkätsvaren på olika teman till jämförelser med andra studier, analys och egna reflektioner. De som svarat på enkäten benämner jag med antingen studenterna eller deltagarna. Direktcitrat från deltagarna finns citerade, de citat som är beskrivna i text är inte direktciterade. Efter kontakt från statistisk expertis har jag valt att i tabellresultaten bara uppge faktiska antal personer. I text i anslutning till tabellerna, och ibland för att förtydliga för läsaren, så använder jag mig av procent eller proportioner (exempelvis 3/4) när jag funnit detta lämpligt.

6.1 Bakgrund

Efter insamlingen av mitt material fick jag in totalt 96 enkätsvar. Utav dessa var 79 personer kvinnor och 14 personer män. 3 svaren valde att inte identifiera sitt kön, vilket också fanns som ett möjligt svarsalternativ.

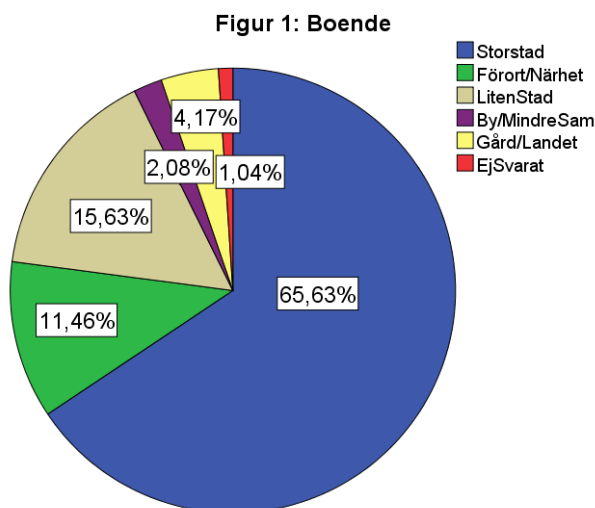
Medelåldern på de svaren var 27 år, vilket efter beräkning i SPSS också stämmer väl med medianvärdet.

För anonymitetens skull har jag i analysen valt att göra tre åldersspann där kategori 1 motsvarar åldrarna 20-24, kategori 2 motsvarar åldrarna 25-30 och kategori 3 motsvarar åldrarna 31-uppåt. För att förtydliga så är 42 procent av deltagarna i åldrarna 20-24 år och 38 procent åldrarna 25-30 år. Detta innebär att 80 procent av studenterna på termin 4 är under 31 år och 20 procent är över 31 år.

I frågan gällande *utbildning* fanns tre svarsalternativ: Grundskola 1-9, Gymnasium och Högskola. Jag valde att ha med dessa tre alternativ då alla studenterna är i olika åldrar vilket också innebär att man kan ha hunnit med fler eller färre utbildningar tidigare i livet. Generellt har de flesta personer genomfört en gymnasieutbildning i Sverige idag men jag valde att ha ett alternativ för att kunna se om det fanns någon eller några som inte gått gymnasiet utan kommit in på socionomprogrammet på alternativa vägar. Resultatet visade att 56 uppgav gymnasium som sin högsta utbildning och 39 uppgav högskolestudier som sin högsta utbildning. Detta motsvarar i procent 59 % gymnasium och 41 % högskola. Ingen hade angett grundskola 1-9 som sin högsta utbildning. Därmed drar jag slutsatsen att alla som deltagit därför har gymnasiekompetens.

Jag ställde också frågan om *uppväxtort* och en fråga om *hur man bor idag* med likadana svarsalternativ. Jag har inte haft för avsikt att värdera något utan vill kunna dra slutsatser om uppväxten eventuellt skulle kunna ha haft betydelse för om man känt sig diskriminerad eller inte. Ungefär hälften svarade att de är uppvuxna i en storstad eller med närhet till en storstad och den andra hälften att de är uppvuxna i en liten stad, mindre samhälle, by eller enskilt hus på landet.

Hur deltagarna bor idag anges i figur nr 1. Närmare 66 % svarade att de bor i en storstad, vilket var ganska väntat med tanke på vår gemensamma studentstad. 28 % anger att de bor med närhet till en storstad eller i en liten stad. Enbart 6 % uppger mindre samhälle eller landsbygd.

Vad gäller resultaten för utbildning, uppväxtort och boende idag så kommer dessa vidare inte ha någon stor betydelse i analysen då inga specifika samband hittats. Resultaten är menat som bakgrundsfakta om deltagarna så att läsaren får en bild av Göteborgs universitets socionomstudenter.

6.2 Intressen inom socialt arbete

Jag valde att ställa en fråga kring vilka intresseområden deltagarna hade inom socialt arbete. Studenterna gavs 12 olika alternativ på intresseområden med plats för kommentar för ifall det var något som deltagarna ville tillägga. Det fanns inga restriktioner för hur många eller hur få ämnen de kunde välja.

De mest populära områdena där ett ja angavs som svar var *Psykisk ohälsa, Barn och Familj* och *Behandlingsarbete*. Övriga svarsalternativ som studenterna kunde välja bland var *genus, sexuell hälsa, missbruk, kriminalitet, ledarskap, empowerment, äldreomsorg, funktionsnedsättningar* och *juridik*. Många studenter uppgav också att de är intresserade av arbete med ungdomar, utredningsarbete, integrationsarbete och etnicitet. Det är också många som kommenterat att de är intresserade av de flesta ämnena. Väldigt få har valt att enbart kryssa i ett eller två av svarsalternativen.

Jag kommer nedan att analysera de intresseområden för vilka jag upplever mest intressanta.

Barn och familj och *Psykisk ohälsa* var de alternativ som 59 personer, mer än varannan student på termin 4, hade som ett intresseområde. Det var två tredjedelar kvinnor som svarade ja och en tredjedel av männen som svarade ja. 47 personer svarade att *Behandlingsarbete* var ett intresseområde. Av dessa svarade ungefär hälften kvinnorna ja och en tredjedel av männen.

Vad gäller *genus* så har nästan var tredje student, 30/96 svarat att de tycker det är intressant. Av dessa var två män. I en jämförelse mellan männen och kvinnorna motsvarar detta var sjunde man och var tredje kvinna. Intresset *sexuell hälsa* var för ett färre antal studenter ett intresse, 19/96, två var män.

Då skillnaderna mellan intresseområden skiljt sig beroende på kön så kommer jag därför att göra en analys utifrån dessa resultat. De som valt att inte definiera sitt kön har inte analyserats.

6.2.1 Analys av intresseområden bland kvinnor

50 kvinnor, det vill säga nästan två tredjedelar, hade psykiskt ohälsa som ett intresseområde. Psykisk ohälsa är ett vitt begrepp som innefattar allt från allvarlig psykisk sjukdom till att uppleva att psykiska besvär stör det psykiska välbefinnandet. Många har besvär med ångest, oro, ångslan och sömnbesvär (www.suntliv.nu). Att som socionom arbeta med personer med psykiskt ohälsa kan innefatta olika kuratorstjänster inom skola, socialtjänst eller hälso- och sjukvård. Många av de kvinnor som har ett intresse av psykiskt ohälsa kanske vill jobba inom sådana tjänster vilket skulle innebära att de möter många olika typer av människor och familjer. Det är i mötet mellan socialarbetare och klienter som det betydelsefulla händer i socialt arbete. I det mötet kommer föreställningen om ”den andre” att ställas på sin spets. Socialarbetaren står i maktposition över den hjälpsökande vilket kan vara skrämmande på många sätt (Mattsson 2010). Det är därför av stor vikt att socialarbetare, som sitter på makten, är medvetna om sin position. Förhållandet mellan en socialarbetare och en hjälpsökande är alltid ett resultat av ojämlik makt.

Ungefär hälften av kvinnorna hade även ett intresse av behandlingsarbete. Sådana arbeten kan i många fall kombineras i anknytning med arbeten inom psykisk ohälsa. Olika former av behandlingshem är ett exempel. Samtalskontakter med barn och ungdomar, unga vuxna eller vuxna är ett annat. Mattsson (2010) talar om ett uppvisande av en symbolisk heterosexualitet i terapeutiskt behandlingsarbete. En vanlig tanke i arbetsgrupper är en jämn könsfördelning och att män och kvinnor ska arbeta tillsammans för att komplettera varandra i mötet med hjälpsökande. Ett sådant resonemang stärker tanken om att kön är betydelsefullt och tillför något positivt och värdefullt. Ett sådant arbetssätt bygger på föreställningar om kön som länkas samman till att män och kvinnor är heterosexuella och lever i heterosexuella relationer (ibid). Liknande resonemang går att finnas i Johansson (2006) där betydelsen av just manlighet ifrågasätts.

Två tredjedelar kvinnor svarade att ett intresseområde var barn och familj. En tredjedel av kvinnorna svarade att de även hade ett intresse för genus medan endast en femtedel hade ett intresse för sexuell hälsa. Ett ifrågasättande av heteronormer, att ha kunskap om sexualitet och att förskjuta blicken från det avvikande till det normala är en del av det moderna forskningssamhället. Sexualitet är mångtydigt och kan därför vara svårdefinierat (Ambjörnsson 2006). Utan kunskap om vilka människor den professionella kan tänkas möta så utvecklas vi inte framåt. Det finns säkert många blivande socionomer som kommer vilja jobba inom någon terapeutiskt verksamhet exempelvis på BUP eller som kurator på en öppenvårdsmottagning eller ungdomsmottagning. På en ungdomsmottagning ska verksamheten bland annat omfatta områden som sexualitet, identitetsutveckling, livsstilsfrågor, psykisk hälsa och ohälsa och allmänmedicinska frågeställningar

(www.socialstyrelsen.se). En ”ungdomsmottagare” kan således ställas inför många olika svårigheter i bemötandet av ungdomar. Kunskap om genus, sexuell hälsa, familj, behandling och psykisk ohälsa är därför av stor vikt.

I Göteborgs universitets likabehandlingspolicy står att studenterna ska ”möta en studiemiljö där båda könen är likvärdigt representerade och en utbildning som ger utrymme för genusperspektiv i utbildningens innehåll i undervisning och examinationsformer, exempelvis genom att införa anonyma examinationsformer”(www.gu.se). Vad som kan kritiseras i den här meningen är till att börja med att båda könen ska finnas representerade (vilket utesluter de som inte vill definiera sitt kön) och att det ska ges utrymme för ett genusperspektiv i utbildningen. Är det då upp till varje enskild lärare vad den anser är tillräckligt med utrymme? I så fall skulle studenterna få en väldigt splittrad inkludering av genus i sin undervisning om vissa ger mer utrymme åt kritiskt tänkande och andra mindre. Att så många studenter har samma intresse för barn och familj så skulle exempel kring möten med regnbågsfamiljer kunna diskuteras, hur genus spelar in i medias framställning av en god eller dålig förälder, ifall missbrukande föräldrar ska ges rätt att ha besökstid med sina barn, ungdomars syn på sexualitet... Listan kan göras lång på exempel men sammanfattningsvis så måste genus tas upp mer i utbildningen för att väcka intresse och för att ge viktig kunskap.

6.2.2 Analys av intresseområden bland män

I en jämförelse av ifall intresseområdena skiljde sig något beroende på ifall deltagarna var män eller kvinnor så fanns en stor skillnad bland de vars intresse var riktade mot missbruk och kriminalitet. Ungefär en tredjedel av alla män har angett dessa två alternativ som sina intresseområden medan närmare en fjärdedel av kvinnorna svarat detsamma. Hälften av männen har även uppgett Behandlingsarbete som ett intresseområde. Psykisk ohälsa uppgav närmare två tredjedelar av männen som ett intresseområde. Psykisk ohälsa är således det intresseområde som flest män uppgett som ett intresseområde inom socialt arbete.

Låt oss säga att de män som är intresserade av psykisk ohälsa, behandlingsarbete, missbruk och kriminalitet vill jobba med vuxna inom missbruksvården, frivården eller på anstalt. Att jobba med så utsatta grupper innebär också en känsla av makt, en medveten eller omedveten sådan. Kanske behöver socionomen ställa intima frågor ifall det är någon som varit utsatt för misshandel eller ett övergrepp. Som socionom är det därför viktigt att veta vilken maktposition yrkesrollen medför. Genom att använda ett svårförståeligt ”maktspråk” så kan klienten känna sig utsatt och dialogen kan påverkas (Börjesson & Rehn 2009).

En tredjedel av männen uppgav barn och familj som ett intresseområde. Trots detta intresse för barn och familj så ter sig det låga intresset för genus en smula märkligt. En viktig del som yrkespraktiserande socionom är ifrågasättandet av det ”normala”. Dessa tankar är väsentliga oavsett vilken inriktning man jobbar inom. Ett påhittat exempel: att en pojke har koncentrationssvårigheter. Han självmedicinerar med amfetamin och på grund av detta hamnar han på behandlingshem. På behandlingshemmet ska pojken lära sig att visa respekt, att samarbeta och att någonstans förbereda sig för livet som en vuxen ansvarstagande man. Personalen, som ska fungera som förebilder, försöker inkludera alla och normperspektivet är närvarande men personalen är inte medvetna om vad de själva utstrålar genom tal eller kroppsspråk.

Ett annat exempel går att finna i Johanssons avhandling (2006) i vilken en lägerverksamhet med så kallad ”äventyrspedagogik” beskrivs vilket bland annat ska hjälpa ungdomar med aggressionsvårigheter. I dessa verksamheter jobbar till huvudsak flest män. Flera forskare har påvisat att män i grupp förväntas uttrycka maskulinitet och delta i en råare och burdus maskulinitet än den som visas i samspel med kvinnor (Mattsson 2010). Hur skulle en pojke bemötas som, likt Billy Elliott, inte vill hålla på med typiskt manliga sporter? Skulle en sådan pojke bli tvingad att formas till vad normer och strukturer påstår stämmer överens med vad som innebär att vara man? Hur bemöts ungdomar som inte nödvändigtvis passar in i rollen? Hur bemöts en tjej som hellre mekar i ett garage tillsammans med killar än att umgås med jämnåriga tjejer? Den viktigaste frågan kanske är hur en vuxen utbildad socionom ser på sådana beteenden som enligt normen anses som avvikare? Hirdman (2001) ifrågasatte vad det var som gjorde att vissa beteenden anses vara okej medan andra kanske normbrytande beteenden sågs som okända och skrämmande. Genusregimerna i samhället har bestämt hur vi ska handla i olika situationer. Dessa regimer tillåter inte någon att avvika från normerna kring hur vi uppfattas (Connell 2002).

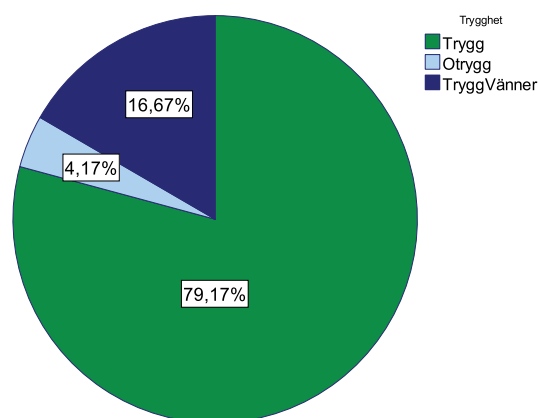
Föreställningar och fördomar om kön, sexualitet, klass eller etnicitet är en del av det sociala arbetet. Att som socionom låta dessa maktrelationer förbli ouppmärksammade är inte att ta sitt professionella ansvar i mötet med människor. Det professionella ansvaret innebär att behandla alla människor med respekt, öppenhet och lika värde (Mattsson 2010). Sammanfattningsvis är det viktigt att påpeka att de intresseområden som deltagarna svarat att de inte är intresserade av inte behöver innebära ett totalt ointresse. I en enkät går det inte att ha en personlig kontakt och vid en kvalitativ studie är det möjligt att resultatet kunde ha sett annorlunda ut. Många av deltagarna som inte angett exempelvis genus som ett intresseområde ser förhoppningsvis att genusstrukturerna i samhället är problematiska men menar kanske att de inte vill arbeta aktivt med att försöka förändra dessa.

6.3 Trygghet i studiemiljön

Frågan om huruvida studenterna kände sig trygga i sin studiemiljö var ställd mot olika bakgrunder; trygghet är för det första en fundamental bas för att människor ska må både fysiskt och psykiskt bra och kunna utveckla självkänsla och självvärde (Maslow 1954). Trygghet kan handla om fysisk, psykisk och social trygghet. Trygghet är en grundförutsättning i relationer och därmed viktig för att våga ta upp eller våga anmäla diskrimineringar och kränkningar.

Jag ville vidare se om personer som känner sig otrygga också upplevt kränkningar eller särbehandling. Som figur 4 visar så svarar 76 personer att de känner sig trygga, 16 personer svarar att de känner sig trygga med sina vänner och fyra känner sig otrygga. Av de fyra som känner sig otrygga i sin studiemiljö så har samtliga svarat att de själva även upplevt kränkningar eller särbehandling under utbildningen.

Figur 2: Trygghet

De som svarat att de är trygga med vänner kan ha uppfattat frågan på olika sätt. Kanske har de känt sig trygga i grupp men osäkra på egen hand?

Tänkvärt att notera är att de flesta av männen som deltagit i studien svarat att de känner sig trygga i sin studiemiljö. Kvinnor dominerar i svaren att de kände sig trygga med vänner. Kommentarer till den här frågan har varit få men någon har undrat om det skulle betyda att ”man är trygg på olika sätt”. En annan har beskrivit att de känner sig ”trygg men inte hemma”.

Av 20 deltagare som svarat att de känner sig otrygga eller trygga med vänner så är det något mer än hälften, 12 av dessa personer som angett att de själva, eller någon annan, blivit utsatta kränkningar eller särbehandling. En student som upplever sig otrygg beskriver att det är svårt att vara delaktig i klassen och att bli accepterad. Anta att några av dessa studenter som inte känt sig trygga är studenter som bryter mot heterosexuella normer. Som i Nielsens tidigare forskning från Lund (2004) så har många av den studiens deltagare upplevt en känsla av utanförskap, flera av dem på grund av sin sexuella läggning. Risken för studenter som inte upplever sig kunna vara öppna med sin sexuella läggning gör att risken för att lämnas utanför många studiesociala sammanhang och därmed inte lyckas med sina studier ökar (HomO 2006, Art.nr. 06-090). Tre fjärdedelar av Nielsens intervjupersoner valde att mer eller mindre aktivt välja bort studentlivet. Studentlivet beskrivs som en kultur som upprätthåller de heterosexuella normerna såsom bordsplacering och dress codes utifrån kön. En tanke jag får är att kanske är dessa normer ännu mer cementerade i klassiska student- och universitetsstäder som exempelvis Lund och Uppsala. Det skulle därför vara intressant att undersöka heteronormerna i Göteborgs olika studentmiljöer.

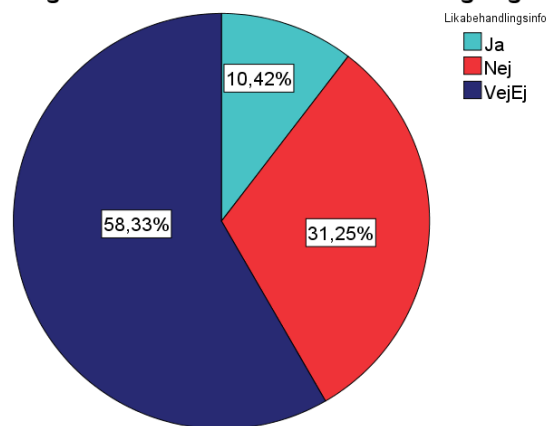
I likabehandlingsplanen för institutionen för socialt arbete står det att det bästa sättet för att uppnå en god psykosocial arbetsmiljö sker genom arbetsmiljöarbete. Ett gott bemötande ska främja ”möjligheten för den enskilde att våga ta upp eventuella trakasserier och diskriminering” (www.socwork.se, s 3). På Göta studentkårs hemsida finns information om hur den fysiska arbetsmiljön för studenter ska uppfattas. Där står det att arbetsmiljölagen i stort sätt jämför en student med en arbetstagar och att det på varje institution ska finnas ett studentarbetsmiljöombud, SAMO (www.gota.gu.se). Detta ombud ska företräda andra studenter i studiemiljöfrågor och på så sätt aktivt medverka till en förbättring av arbetsmiljön (www.slug.gu.se). Efter att ha tagit kontakt med SAMO så fick jag följande information. Under 2011 har SAMO haft likabehandling som en fokusfråga. Framst har de arbetat för att

toaletterna ska vara könsneutrala samt att de påbörjat en granskning av universitetets likabehandlingsplaner. En studentrepresentant deltar också i dagsläget med samarbetet i revideringen av samhällsvetenskapliga fakultetens likabehandlingsplan.

6.4 Information om likabehandlingsplanen

Då min uppsats har fokus på likabehandling och på universitetets likabehandlingsplan så ställde jag frågan om studenterna fått någon information om likabehandlingsplanen för institutionen för socialt arbete. Figur nr 3 nedan visar tydligt att väldigt få säger att de fått informationen. Enbart 10 personer av 96 svarande att de hade fått information. 30 personer svarade nej, de hade inte fått någon information, och 56 personer svarade att de inte visste.

Figur 3: Information om Likabehandlingslagen

Vad som kanske behöver påpekas är att frågan var utformad ifall studenterna fått information om likabehandlingsplanen för institutionen för socialt arbete. Det skulle kunna finnas en chans att de kan ha läst andra likabehandlingsplaner för universitetet, såsom Göteborgs Universitets likabehandlingspolicy eller samhällsvetenskapliga fakultetens likabehandlingsplan. Dock har ingen student kommenterat detta vilket gör att jag förutsätter att alla förstått frågan och att det därför bara är tio personer som klart kan bekräfta att de fått informationen.

Min tolkning är också att även om deltagarna blivit informerade så är det i sin helhet information de inte tagit till sig. Detta behöver i och för sig inte vara något ovanligt då information av detta slag är beroende av ett intresse från studenter och av den som förmedlar informationen samt rätt informationstillfälle och social stämning. Detta är likväl ett tydligt resultat att institutionen för socialt arbete, och universitetet, måste bli bättre på att informera studenterna om vilka rättigheter och skyldigheter de har mot sina studenter, men också vilka rättigheter och skyldigheter studenterna har gentemot varandra.

För att kunna analysera resultatet så kommer jag att utgå från tre olika utgångspunkter: Göteborgs Universitets likabehandlingspolicy, samhällsvetenskapliga fakultetens likabehandlingsplan samt likabehandlingsplanen för institutionen för socialt arbete.

I likabehandlingsplanen för institutionen för socialt arbete finns inga krav eller rekommendationer för hur studenterna ska få informationen om likabehandling tilldelat sig.

Slutsatsen blir att det i denna likabehandlingsplan enbart går att finna ett exempel på hur studenterna ska bli tilldelade information om likabehandling. Under rubriken "Förebygga och förhindra trakasserier och diskriminering" där det står att skolan ska: "informera på hemsidan och i studiehandboken om institutionens likabehandlingsarbete, samt vem man vänder sig till om man upplever en kränkning. Länkar till universitetets dokument om likabehandlingsarbete samt råd vid anmälan ska också finnas på hemsidan" (socwork.gu.se, s.4). Summa summarum: vill du veta vilka rättigheter du har; ta reda på det själv.

Det finns en del information om hur anställda ska jobba utifrån likabehandling och hur de ska jobba för att ingen anställd eller elev ska bli utsatt. En relevant åtgärd som skulle ha förbättrats under 2009 var under ansvar från studierektorerna och likabehandlingsombudet. Dessa skulle "aktivt uppmuntra personal och studenter att rapportera kännedom om material, pedagogik, gjorda erfarenheter etc. som kan utveckla institutionens arbete med likabehandling". Efter kontakt med likabehandlingsombudet vid institutionen för socialt arbete fick jag svaret att tips på litteratur och utredningar skickats ut till studenter och anställda via e-mail. Det har också anordnats pedagogiska dagar för att integrera genusmedvetenhet och heteronormativitet i undervisningen. I april 2011 anordnades en pedagogisk dag med fokus på "Heteronormen och annat elände – att arbeta med genusperspektiv i undervisningen". Vid dessa tillfällen har 15-17 lärare deltagit.

Hur studenterna ska få information om likabehandling ur likabehandlingsplanen från samhällsvetenskapliga fakulteten från 2010 skiljer sig inte märkbart från likabehandlingsplanen för socialt arbete. Något fakulteten ville åtgärda (eller vad de hade som mål, detta åtskiljs inte i planen) var att: "anställda ska erbjudas kompetensutveckling inom området och anställda och studenter ska ges information om universitetets organisation och hur frågor kring trakasserier och diskriminering handläggs" (www.samfak.gu.se, s 4). Detta var en åtgärd som skulle prioriteras under 2010 men resultatet av åtgärden har jag inte kunnat hitta någon information om då revideringen av planen inte finns tillgänglig. Istället tog jag kontakt med likabehandlingsombudet för institutionen för socialt arbete som svarar att studenterna informeras vid introduktionen på första terminen. I studiehandboken, som alla studenter får ett exemplar av, finns utförlig information om hantering av diskriminering och trakasserier samt att alla studenter fått information om diskriminering inför praktikperioden under termin 5. Nyligen har också samhällsvetenskapliga fakulteten arbetat tillsammans med Göta studentkår med ett kortfattat informationsblad till alla studenter där hänvisning till alla studentombuden på samtliga samhällsvetenskapliga institutioner ska finnas tillgängliga.

I dokumentet från Göteborgs universitets likabehandlingspolicy finns ungefär samma åtgärder planerade. Dock finns det en punkt som beskrev att informationsmaterial rörande diskrimineringslagstiftning, och vart man kan vända sig vid eventuella trakasserier, kränkande särbehandlingar eller diskriminering, ska tillhandahållas. Med tillhandahållas, innebär detta att informationsblad och broschyrer ska finnas synliga och tillgängliga? Studierna från Lund av Nielsen (2004) och utvärderingsenheten (2004) visar en tendens till att universitetet och studentkårerna haft svårighet att se varför en studie om studenternas erfarenheter av Lunds universitet skulle vara av betydelse. Nielsen beskriver att institutionsföreträdare och kårföreträdare känt sig obekväma med att behöva bemöta och hantera frågorna. Nielsen beskriver att detta kommit till uttryck genom genans eller oförståelse för studiens relevans alternativt irritation vid de kontaktförsök som gjorts. Vid rekryteringen av kvinnliga studenter till utvärderingens rapport så producerades ett informationsblad som institutionerna och studentkårerna ombads sätta upp för att göra undersökningen offentlig i studiemiljön. Detta medförde mycket negativa reaktioner. Ledningen för en institution ansåg sig kränkta, en

studentkår ville inte befatta sig med en sådan typ av studie och en politisk förening protesterade mot att universitetet skulle genomföra sådana undersökningar. Att Göteborgs universitets likabehandlingspolicy skriver att information ska tillhandahållas är inte tillräckligt. Varken universitetspolycyn, samhällsvetenskapliga fakulteten eller institutionen för socialt arbete har som sagt några konkreta åtgärder för hur de ska gå tillväga. Vad skulle reaktionen bli om en likadan undersökning som den de gjorde i Lund gjordes i Göteborg? Skulle det väcka samma reaktion? Nielsens undersökning gjordes 2004 och idag 2012, 8 år senare, finns förhoppningarna att detta idag inte inträffar på något lärosäte i Sverige.

I likabehandlingsplanen för institutionen för språk och litteraturer (www.sprak.gu.se) finns det fyra mycket tydliga åtgärder hur informationen om likabehandling ska spridas.

- Ytterligare information skall läggas ut på institutionens webbplats t.ex. genom länkar på webbplatser till gällande likabehandlingsplaner på olika nivåer liksom gällande lagstiftning.
- Skriftligt material skall läggas i varje anställds postfack och hållas tillgängligt på flera tillgängliga platser för studenterna.
- Tydlig information om institutionens likabehandlingsarbete skall ges vid den institutionsgemensamma introduktionen till studenterna. Detta arbete har påbörjats under hösten 2010.
- Information om institutionens likabehandlingsarbete skickas till samtliga studenter tillsammans med välkomstbrevet via e-post.

Efter att ha kontaktat likabehandlingsombudet på institutionen för språk och litteraturer fick jag svaret att de sedan en tid tillbaka har tagit upp likabehandling som en del i introduktionerna. Under vårterminen 2012 kommer också likabehandlingsombudet introducera sig själv, samt likabehandlingsplanen, vid kursintroduktionerna. Institutionens hemsida är mycket lättförståelig och genväg till likabehandlingsplanen finns på första sidan. Dessutom är nya informationsblad under bearbetning för att finnas tillgängliga för studenterna. För socionomprogrammet är som tidigare nämnt liknande informationsblad under bearbetning. I slutet av höstterminen 2011 kom nya monitorer upp i universitetsutrymmena på samhällsvetenskapliga institutionen. Information om universitetet visas ständigt och information om var man som student kan vända sig vid upplevd diskriminering finns tydligt och väl synlig. Ett mycket positivt uppmärksammande.

6.5 Erfarenhet av likabehandling

Fråga 9 i enkäten syftade till att studenterna, utifrån ett likabehandlingsperspektiv, skulle utvärdera föreläsningar, seminarier, kurslitteratur, examinationer, lärarkontakt och övriga studenter utifrån graderingen 1 = mycket dåligt till 6 = mycket bra. Utifrån alternativen 1-6 innebär det att om deltagarna svarat mellan 1-3 upplever de att de fått mindre bra kunskap medan om deltagarna svarat mellan 4-6 har de upplevt att de fått bra kunskap.

Deltagarna har generellt bra kunskap i fråga om likabehandling bland alternativen. Seminarier och examinationer har generellt fått höga omdömen vad gäller ett likabehandlingsperspektiv. Kurslitteratur och lärarkontakt har generellt fått lite sämre omdömen.

Tabell 1 Erfarenhet av likabehandling (antal)

	Seminar	Examina	Föreläs	Studentkont	Kurslitt	Lärarkont
Bra kunskap	79	77	79	74	71	70
Mindre bra Kunskap	17	19	20	22	25	26
N =	96	96	96	96	96	96

De största skillnaderna i ålderskategorierna 1 (20-24 år), 2 (25-30 år) och 3 (31-) fanns i bedömningen av kurslitteratur och lärarkontakt. Det är även dessa bedömningar som studenterna generellt bedömer som bristfälliga ur ett likabehandlingsperspektiv.

26 studenter, varav 21 kvinnliga studenter, upplevde brister i lärarkontakten ur ett likabehandlingsperspektiv. Störst missnöje fanns i ålderskategori 2 där en tredjedel av studenterna gett lärarkontakten efter låga omdömen. Dock har föreläsningarna fått ett något högre positivt omdöme.

Studenternas erfarenheter är intressanta vid en jämförelse av Högskoleverkets utvärdering av socionomutbildningen vid svenska lärosäten. Högskoleverket bedömde socionomprogrammet vid Göteborgs universitets lärarkompetens och lärarkapacitet som mycket tillfredsställande. Även undervisningen bedömdes tillfredsställande då det finns en tydlig fördjupning och progression i den teoretiska utbildningen (hsv.se). Detta är ett resultat som på god grund inte överensstämmer med min studie då det finns ett missnöje riktat mot både lärarkontakten och föreläsningarna. Resultatet stämmer inte heller överens med SOM-undersökningen 2010.

Utifrån SOM-undersökningen 2010 på socionomprogrammet så upplever studenterna vid socialt arbete sina studier som alltför teoretiska samt att de generellt är mindre positiva i sin bedömning av lärarna och undervisningen. Studenterna uppfattar en brist på entusiasm och förmåga att förmedla kunskap. Studenterna upplever också svårigheter att få kontakt med kursansvarig (www.som.gu.se). Svårigheten att få kontakt med kursansvarig kan vara av samma orsak som studenterna i min undersökning inte upplevde lärarkontakten som likabehandlade.

En student kommenterar att åldersdiskriminering förekommer på föreläsningar och seminarier. Studenten tillhörde den äldre ålderskategorin (3) och upplevde att lärarna verkade utgå från att de flesta var i tjugooårsåldern vilket studenten inte kände sig bekväm med. Även om ålder inte var en av diskrimineringsgrunderna som jag utgått ifrån så har det kommit upp bland kommentarerna från deltagarna och är därför ett intressant inslag.

Göteborgs universitets likabehandlingspolicy nämner ingenting om den åldersmässiga aspekten av utbildning eller anställning. Det närmaste dokumentet finns under punkten utbildning där det står att ”utbildningen ska vara öppen för alla studenter – oavsett bakgrund – och utgå från ett helhetsperspektiv”. Möjligtvis skulle ålder också kunna inbegripas under åtgärderna från samma punkt där det står att universitetet ska ”utveckla alternativa rekryterings- och urvalsformer för att öka antalet studenter från underrepresenterade grupper” (www.styrdokument.adm.gu.se, s. 4). Ålder nämns i sin helhet som en utav diskrimineringsgrunderna men jag finner inte någon del av likabehandlingsplanerna som specifikt nämner åtgärder mot åldersdiskriminering. En lärare behöver utgå från allas behov men studenten upplever ett utanförskap på grund av ålder vilket är något som behöver få rum till diskussion ur ett likabehandlingsperspektiv.

Andra intressanta skillnader som syntes fanns i frågan om kurslitteraturen där 11 av 39 i den yngre kategorin (20-24 år) och 8 av 34 i mellankategorin (25-30) tyckte att kvaliteten på kurslitteraturen var ganska dålig. Detta motsvarar en fjärdedel av ålderskategorierna 1 och 2. SOM-undersökningen från socionomprogrammet visar att majoriteten av studenterna tycker kurslitteraturen sammanfattningsvis är bra men att det inte är något självklart resultat. I SOM-undersökningen från samhällsvetenskapliga fakulteten 2010 får bedömningen av studietiden med kurslitteratur, tentamen och undervisning ett högt medelvärde, 4.6 av 7, vilket överensstämmer relativt bra med socionomprogrammets omdöme (www.som.se).

Sammanfattningsvis skiljer det sig en aning mellan åldrarna hur nöjda studenterna är med sin utbildning ur ett likabehandlingsperspektiv. Dock är detta små skillnader och majoriteten av alla deltagarna är positiva. Detta är ett mycket positivt resultat för socionomprogrammet.

Vad SOM-undersökningarna saknar är hur likabehandling och HBTQ-frågor tas upp under lektionstid. En student kommenterar att likabehandlingsfrågor kommer upp alltför sällan, då speciellt kring HBTQ-frågor. Den närmaste frågan av en sådan aspekt som SOM-undersökningarna är *"Undervisningen har gett mig kunskap om mitt ämne ur ett genusperspektiv"* och *"Kurslitteraturen inkluderar ett genusperspektiv"* på vilket studenterna från socialt arbete har det högsta positiva medhålllet av samtliga tillfrågade institutioner (www.som.gu.se, s 30).

Fyra studenter beskrev att män blev stigmatiserade och att det finns ett ensidigt genusperspektiv då föreläsningarna är vinklade och normativa. Exemplet osynliggörande av misshandel mot män och i samkönade relationer nämndes. Min tolkning av dessa kommentarer ser jag som att generaliseringar snarare förstärks än ifrågasätts och debatteras. Studenternas olika uppfattningar om ett ensidigt genusperspektiv skulle kunna tolkas av hur läraren använder sin språkliga makt. Kanske har lärare använt sig av ett komplext språk vilket bidragit till att många studenter känt sig uteslutna och kanske inte vågat argumentera för en annan åsikt? Om det funnits ett flertal studenter som upplevt sig utsatta har läraren fungerat som maktutövare och studenten som den maktutsatte (Börjesson & Rehn 2009). Dock måste problemet också ses ur lärarens perspektiv. Nästan allt en lärare säger kan analyseras och normeras. Exemplet från Börjesson & Rehn (2009) som handlade om polisen som kallade på förstärkning då de jagade en person i trasig blå jacka visade hur ord i den språkliga analysen kan uppfattas på ett helt annat sätt än vad det var menat. Detta visar hur viktigt det är att lärare tänker vilken maktposition de befinner sig i. Att utgå från kurslitteratur med grova generaliseringar eller negativa beskrivningar av utsatta grupper anses inte främja studenternas lika möjlighet att uppnå goda studieresultat (HomO 2006, art.nr 06-100).

Kanske är det också så att män kan känna sig underordnade och osynliggjorda bland alla kvinnliga studenter och kvinnliga lärare? Som min studie visat har klassen där enkäten samlats in en stor andel kvinnor och en mycket lägre andel män. Att som man vara i minoritet i en stor grupp skulle mycket väl kunna kännas utelämnande och kanske skrämmande för många män.

Vissa studenter har reagerat på ett annat sätt vad gäller genusperspektivet. En kommentar från en manlig student lyder: "som man får man ibland skämmas över allt dumt som män ställer till med". Detta verkar vara en man som inte haft samma inställning till detta ensidiga genusperspektiv. Denna kommentar visar också en mans medvetenhet om patriarkatets makt över samhället.

Som studien visat är könsfördelningen minst av allt jämn i min studie. Detsamma gäller lärarna. Utifrån ett genusperspektiv är det problematiskt att förstå hur argumentet ”det är så många kvinnliga föreläsare”, och att detta skulle vara bekymmersamt för hur studenterna likabehandlas, ska kunna förstås. Detta skulle således innebära att studenterna får en brist på ett ”manligt” perspektiv. Likt Helena Johanssons frågeställningar kring manliga förebilder (2006) går det även här att ifrågasätta vad en kvinna skulle ha som inte en man har eller tvärtom. Eller om det ens finns en skillnad? Konstruktionen av att ett kön saknar egenskaper som ett annat kön har innebär ett motsatstänkande vilket skapar isärhållande och makt.

En viktig synpunkt från de svarande i studien är att många verkar ha upplevt särbehandling mellan män och kvinnor. Flera män anser sig ha blivit felbehandlade och att kvinnor fått ta större plats och vice versa. Flera kvinnliga studenter kommenterar att männen får ta större plats under seminarierna och föreläsningarna. Att lärarna lyssnar mer på deras åsikter och lär sig deras namn. Så som normerna om kvinnligt och manligt är konstruerade, är det i samma utsträckning inte socialt accepterat att kvinnor syns mest och hörs mest. Kvinnor kan betydligt lättare genom härskartekniker förlöjligas, ett effektivt sätt att tysta ner någons ståndpunkter. En kvinna kan vidare anses som gapig eller tjatig och därmed avvika från den kvinnliga normen om hon vill ta plats i en grupp. En sådan kvinna som vågar ta plats dubbelbestraffas genom att både bryta mot normen att kvinnor ska vara timida och tystlåtna samtidigt som hon straffas av andra ifall hon inte skulle våga ta plats (www.kvinnofronten.nu). En man som är dominant och bestämd blir med rådande genusnormer inte ifrågasatt i samma utsträckning.

En annan person beskrev hur man under seminarierna ska tala om grupper i samhället som är marginaliserade, att man ska prata om människors lika värde, men att man inte ”känner det”. Studenten upplever att diskussionerna på seminarierna har ett övergripande klasstänk, att överklassen tar hand om underklassen. Jag tolkar uttalandet som ”mycket snack och lite verkstad”, att det talas om hur en socionom ska agera men att det inte stämmer överens med verkligheten. Seminarierna har getts det bästa omdömet ur ett likabehandlingsperspektiv i min studie vilket inte stämmer överens med studentens upplevelse (se tabell 1). Kanske ges det för lite tid åt djupare diskussioner på seminarierna? Kanske känner inte studenten att olika åsikter är välkomna? En annan student talade om hur det inte var välkommet att ha andra åsikter utan att alla helst skulle tycka likadant och vara politiskt korrekta i sina uttalanden vilket verkar vara en liknande upplevelse. Att inte få göra sin röst hörd är en form av förlöjligande (Ås 1981) vilket dessa två studenter eventuellt upplevt.

En annan student berättar att i kontakten med andra elever kan man känna sig särbehandlad då det är svårt att ta sig in i redan starkt etablerade grupper. Göteborg är inte en etablerad studentstad med ett rikt studentliv om vi skulle jämföras med Lund, Linköping eller Uppsala. Det kan därför vara svårt att finna en gemenskap då många redan bildat etablerade grupper innan studiernas början. Från SOM-undersökningen från 2010 visar studenternas bedömning av studentsammanhållning ett högt medelbetyg, 4.3 av 7 (www.samfak.gu.se). Detta visar att många är nöjda med gemenskapen bland studenterna men att det finns blandade åsikter. En tanke är denna student kanske har svårt att få kontakt med andra för att studenten inte följer normen på olika sätt. Flera deltagare har angett utseende som ett skäl till särbehandling. Enligt Goffmans stigmatologi (1963) så kan det mycket väl vara så att dessa personer avviker från det ”normala” och blir tilldelade egenskaper som inte överensstämmer med verkligheten och därför på olika sätt blir stigmatiserade.

6.6 Upplevelse av tillräcklig kunskap

Fråga 10 liknar i viss mån fråga 9 (bilaga 2) vid erfarenhet av likabehandling. Fråga 10 inriktades på ifall deltagarna upplevt att socionomprogrammet ger studenterna en tillräcklig kunskap om diskriminering, kön, sexuell läggning och könsöverskridande identitet under utbildningen. Alternativet baserades på att jag ville se ifall man som student upplever att man fått bra kunskap om diskriminering och ifall de diskrimineringsgrunder jag valt i så fall varit den del av dessa. Resultaten visar att de flesta studenter generellt tycker att de får tillräcklig kunskap om kön och diskriminering vilket är mycket positivt. Tillräcklig kunskap om sexuell läggning anser även här de flesta att de får, dock lite färre. Var de största skillnaden ligger syns tydligt i kolumnen könsöverskridande identitet. Över hälften av deltagarna gav denna kolumn ett negativt värde. Detta är ett tydligt resultat att studenterna inte anser sig få tillräckligt med kunskap om könsöverskridande identitet.

Tabell 2 Upplevelse av tillräcklig kunskap (antal)

	Kön	Diskrim	Sexuell lägg	Könsöverskrid
Bra kunskap	81	68	63	41
Mindre bra Kunskap	15	28	33	54
N =	96	96	96	96

En student kommenterar att sexuell läggning och könsöverskridande identitet togs upp bra under termin 2. Under termin 2 läste deltagarna 15 poäng juridik där diskrimineringslagen sannolikt tagits upp och kanske vidare diskuterats. Under termin gavs även kursen Individ, grupp och familj vilket även kan ha inkluderat aspekter av sexuell läggning och könsöverskridande identitet ytterligare. Studenten tycker dock att diskriminering och kön bör nämnas mer.

En student tycker att det är bra information på vissa kurser men att det beror på studentens intresse. En annan student menar att om man får en bättre grund om man gått mångfaldskursen. Migration och etnisk mångfald ges som en fristående kurs på termin 3 där studenten ges möjlighet att vidga sin kompetens om och förståelse för det mångkulturella samhället. Jag tolkar att studenten upplever att kursen gett en bred kunskap kring etnisk diskriminering. Övriga grunder går inte att tolka i citatet.

Andra studenter kommenterar att de tycker att det är för mycket genus och för många upprepningar. En student tycker det är alldeles för mycket fokus på dessa ämnen vilket gör utbildningen enformig och vinklad. Studenten tror det finns andra vägar och viktigare saker att undervisa om för att hjälpa människor på djupet. Sveriges förenade studentkårer (SFS) anser att ett genusperspektiv ska genomsyra alla utbildningar i högskolan. Dels för att det är en fråga om utbildningskvalitet och även för att kunskapen om kön och makt är nödvändigt för ett jämställt samhälle. För att inte blunda för dessa aspekter eller för att etablera stereotypa normer så är genus viktig i alla undervisning (www.it.uu.se). Den kunskapen som dessa studenter fått om genus, sexualitet, diskriminering och könsöverskridande identitet är kanske tillräckligt för dem. Majoriteten av studenterna på socionomprogrammet upplever att det finns ett genusperspektiv på utbildningen (www.som.gu.se). Dock kan processen inte avstanna utan måste fortgå för att erbjuda socionomer utbildningsmöjligheter gällande alla aspekter av diskriminering.

En annan student upplever att männen glöms bort och att det är fokus på det kvinnliga. Diskriminering av män tas upp inom aktuella ämnen men de ”utgör en så liten grupp”. Därför upplever studenten att detta motarbetar hela syftet med diskussionen om jämlikhet. Kvinnor i organisatoriska positioner, vilka ofta är i minoritet, kan bli utsatta av män genom olika härskartekniker. Män är i minoritet på socionomutbildningarna i Sverige. 2008 var omkring 15 % av de antagna på olika lärosäten i landet män. I Göteborg antogs 337 studenter varav 282 var kvinnor och 55 var män (www.hsv.se). Detta motsvarar 16 procent. Detta innebär också att det är ett lågt antal män som är verksamma inom socialt arbete. På så sätt kan det finnas en risk att män tenderar att glömmas bort och generaliseras. En motsatstolkning är att män uppmärksammas och positivt särbehandlas just för att de är män och för att en jämn könsfördelning i arbeten är eftersträvensvärt på många arbetsplatser och utbildningar. Studenten som upplever att syftet med jämlikhet motarbetas på grund av att män utgör en mindre grupp i diskrimineringssammanhang har en poäng. Alla kön behöver likabehandlas för att inte öka de redan etablerade klyftorna av vi och dem.

Andra kommentarer från studenterna önskar mer fördjupning i sexuell läggning och könsöverskridande identitet. ”Främst litteraturen ger mig den kunskapen” beskriver en annan student. ”En föreläsning på två år – inte så mycket som jag önskar” lyder en annan kommentar. Litteraturen verkar enligt denna student ge en tillräcklig kunskap vilket är ett mycket positivt resultat. Dock verkar denna student vara i minoritet då det fortfarande är närmare en fjärdedel av studenterna i undersökningen som är missnöjda med kurslitteraturen (se tabell 1). För att främja studenternas möjligheter att uppnå goda studieresultat är det av största vikt att inte använda sig av kurslitteratur innehållande grova generaliseringar av bland annat sexuell läggning eller könsöverskridande identitet. Litteratur av sådan sort kan bidra till vidare diskussioner bland studenter och lärare vilket i sin tur kan riskera att uppfattas som trakasserier (HomO 2006 06:100). Att olika grupper synliggörs i undervisningen är av största vikt för blivande socionomer. Som socionom arbetar du med möten med människor från alla klasser, kön och grupper. Heterosexualiteten är en norm och genom normer drar vi slutsatser av människors utseenden och uppföranden (Goffman 1963). Institutionen för socialt arbete arbetar för att vidareutbilda sina anställda och för att utbildningen ska ha ett likabehandlingsperspektiv som genomsyrar alla aspekter av undervisning och utbildning (www.socwork.gu.se).

6.7 Upplevelse av kränkning eller särbehandling

I enkäten bad jag studenterna att uppge ifall de själva blivit utsatta för kränkning eller särbehandling samt ifall de varit med om att någon annan student blivit utsatt.

Frågorna löd:

- Har *du själv* känt dig kränkt eller särbehandlad i utbildningen?
- Känner du till om någon annan student på socionomprogrammet blivit utsatt för kränkande särbehandling eller trakasserier?

Frågan var ställd med svarsalternativen Nej eller Ja, på grund av kön, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller annan orsak. För de som svarade ”annan orsak” så fanns ett kommentarfält där andra grunder kom upp som orsaker för upplevelsen av diskriminering. Dessa upplevelser handlade var bland om övriga diskrimineringsgrunder ålder, funktionsnedsättningar, religion och etnicitet.

Av 96 svarande uppgav 26 personer att de själva blivit utsatta för kränkning eller särbehandling. Detta motsvarar lite mer än en fjärdedel av alla deltagarna i undersökningen.

19 studenter uppgav att de känner till att andra studenter blivit utsatta och av dessa har 8 studenter uppgett båda alternativ, det vill säga att de själva blivit utsatta men att de också känt till att andra studenter varit utsatta. En möjlig förklaring till det resultatet bör påpekas: Flera av studenterna som svarat att de vet andra som blivit utsatta har i kommentarsfältet beskrivit samma situation. Därför behöver således inte resultatet betyda att det är så högt antal som 19 studenter som vet att andra blivit utsatta då deltagarna kan syfta på samma person.

26 studenter har svarat att de själva upplevt kränkning eller särbehandling. 19 studenter svarar att de vet att andra blivit utsatta. Av dessa totalt 45 svar har en student, som upplevt att en annan student blivit utsatt för kränkning, försökt kommunicera med skolledningen men dessvärre utan framgång. Två av studenterna har kontaktat SUR (socioekonomernas utbildningsråd), vilka jobbar med att förbättra och behålla kvalitén på utbildningen. Fyra personer har tagit kontakt med kursansvariga eller föreläsaren i fråga men ingen av dem skriver att det lett till några förändringar eller ursäkter. 19 personer beskriver att de talat med vänner familj eller klasskamrater om det inträffade. Två personer har enbart svarat ja på frågan, att de har samtalat med någon om det inträffade.

28 studenter har svarat att de talat med någon, 17 studenter har det inte.

En student vet inte vart man kan vända sig. Att bli utsatt för kränkning eller särbehandling är påfrestande för det psykiska välbefinnandet. Därför är det av stor vikt att information om vem eller vilka man kan ta kontakt med ska finnas synligt så att studenterna alltid är medvetna om var hjälp finns tillgängligt. Om en student upplevt diskriminering av olika slag ska detta i första hand försöka lösas lokalt. Den enskilde kan också välja att göra en anmälan direkt till diskrimineringsombudsmannen (www.socwork.gu.se).

I SOU 2011:1 finns det beskrivet att diskriminering inom högskolevärlden avseende sexuella trakasserier och trakasserier på grund av kön genererat i ett fåtal anmälningar varje år. Under 2008 kom tio anmälningar in till JämO (sedan 2009 ändrat till diskrimineringsombudsmannen, DO) varav nio av dessa anmälningar var från kvinnor. JämO menade att det var oklart vad den låga anmälningsfrekvensen berodde på men att en av förklaringarna kunde vara att studenter vistas på högskolan eller universitet under en begränsad tid och därför inte anser det meningsfullt att anmäla (www.regeringen.se). Ingen av studenterna har kommenterat att de gått vidare med en anmälan till DO.

6.7.1 Kränkning eller särbehandling utifrån kön, sexuell läggning eller könsöverskridande identitet

26 personer hade personliga erfarenheter av kränkning eller särbehandling från utbildningen. Av dessa 26 svarade åtta personer att det berodde på någon av de diskrimineringsgrunder som låg för avsikt att undersöka i min studie. Fem personer har uppgett kön som orsak för diskriminering, samtliga av dessa var kvinnor. Enbart en person svarat på grund av sexuell läggning och två har svarat på grund av könsöverskridande identitet. Dessa tre personer har valt att inte kommentera sina svar. Mitt syfte med uppsatsen var att utreda ifall någon student, upplevt särbehandling eller kränkning på grund av kön, sexuell läggning eller

könsöverskridande identitet. Att en relativt liten del upplevt sig utsatta, om än alldeles för många ur ett nolltoleransperspektiv, är ett positivt resultat. Detta har även genererat i ytterst få kommentarer vilket innebär att analysen av dessa blir jämförelsevis kortfattade. Jag trodde själv att fler skulle ha blivit utsatta för särbehandling eller kränkning av ovanstående skäl men så var inte fallet.

En kvinnlig student, som upplevt särbehandling på grund av kön, beskriver att eftersom det är så få killar på programmet så lär sig seminarielärarna deras namn utantill och ibland inte ens frågar efter tjejernas namn. Detta såg denna kvinna som en härskarteknik. Hon beskrev inte själv vilken härskarteknik hon syftade på men en form av härskarteknik skulle kunna vara osynliggörande. Genom osynliggörande kan manliga studenters åsikt uppfattas som mer värdefull än en kvinnlig students åsikt. Det kan även vara så att läraren intresserar sig för att höra just hans åsikt vilket kan innebära mindre utrymme för de kvinnliga studenterna att yttra sig. Där inkluderas även en annan härskarteknik i form av dubbelbestraffning (Ås 1981).

Vanliga reaktioner hos den som upplevt sig diskriminerad kan delas in i två huvudgrupper. Den första kännetecknas av irritation och ilska med en framåtanda att vilja driva frågan framåt för rättvisa. Den andra kännetecknas av oro och rädsla för repressalier särskilt om trakasseraren är handledaren eller läraren. Den som blivit utsatt tiger i hopp om att trakasserier ska upphöra (webappl.web.sh.se). Seminarier är oftast betygsgrundade och därför finns möjligheten att ovanstående kommentar från den kvinnliga studenten kan ha inneburit en viss oro över att inte bli godkänd genom att bli oense med seminarieläraren. Samtidigt är det på seminarier viktigt att vara deltagande vilket innebär att om chansen inte ges sker ytterligare dubbelbestraffning om studenten inte skulle bli godkänt.

En annan form av särbehandling beskrivs av en kvinnlig student som upplevt sig positivt särbehandlad av en lärare gentemot andra studenter på grund av att hon var en "välartad kvinna". Synonymer till välartad kan bland annat vara präktig, ordentlig, skötsam och väluppfostrad. Välartad bör således innebära att som kvinna utstråla kvinnlighet enligt de normer och regler som speglar vad relationen mellan kön och genus innebär. Att vara välartad skulle innebära att inte bryta mot heteronormen, att inte avvika, då det som vidmakthåller det enhetliga intrycket av en människa är just ifall heteronormen är en närvarande faktor. Vår fruktan för att inte passa in leder oss till normaliseringsprocessen (Ambjörnsson 2006).

6.7.2 Kränkning eller särbehandling utifrån andra diskrimineringsgrunder

Sju studenter har upplevt sig diskriminerade på grund av de diskrimineringsgrunder jag inte hade mitt primära fokus på. Två studenter hade kommenterat att de känt sig kränkta eller särbehandlade på grund av religion, två studenter på grund av funktionsnedsättningar, två studenter på grund av etnisk tillhörighet och en på grund av ålder. En del av studenternas kommentarer vilka redovisas nedan.

En kvinnlig student nämner att hon känt sig kränkt på grund av sin tro då en lärare talade mycket nedvärderande om personer med hennes tro. Hon skriver också att vi ska vara så toleranta mot andras religioner, men inte mot hennes. Likabehandlingsplanen avser inte enbart likabehandling utan även jämställdhet och jämlikhet. Att utgå från att alla har samma tro, eller ingen tro alls, kan jämföras med heteronormen. Att anta att vi alla är lika, tycker lika och tror lika. Likt kurslitteratur på universiteten inte ska vara generaliserande ska heller inte

undervisningen ha ett normativt perspektiv vad gäller religion vilket inte är ovanligt. Att ha ett normativt perspektiv kan likväl innebära att normera alla med utländsk härkomst som alla män eller som alla med en viss religion. Institutionen för socialt arbete vill medvetet öka mångfalden till programmet för att skapa en bredd bland studenter, forskare och doktorander (www.socwork.gu.se). Detta innebär att även miljön måste vara välkomnande i detta avseende bland såväl studenter som lärare. Religionsfrihet är en del av Sveriges grundlag. Lärare idag tvingas varken vara politiskt eller religiöst neutrala men att tala nedvärderande om religion över huvud taget i undervisningssammanhang är något som inte ska accepteras.

De studenter som upplevt sig kränkta på grund av sin etnicitet har handlat om kommentarer kring ett icke-svenskt namn och oförståelse för en annan kultur. Liknande resonemang som ovan kan även appliceras på detta exempel. Socionomprogrammet, fram till termin 4, har ett brett kursutbud. En valbar kurs som finns att läsa på termin 4 är *"Migration och etnisk mångfald"* vilken erbjuder en bred kunskap om just etnisk mångfald. Att en sådan kurs är valbar kan eventuellt bidra till en mindre förståelse bland studenter som inte läst den.

En student som känt sig kränkt på grund av sin ålder uttrycker frustration över att många på programmet är unga. Enligt min tolkning verkar det som att studenten känner sig särbehandlad och särbehandlad genom att lärarna utgår från den yngre åldersgruppen. Jag har tidigare redovisats att den största delen studenter är under 30 år. Att då tillhöra minoriteten av de äldre kan inte vara helt lätt.

En student med en funktionsnedsättning beskriver hur en speciell lärare fortfarande kommenterar hjälpmedel som studenten använder och hur även klassen reagerat på detta. Studenten förklarar att det går att förstå okunskapen till en början men när det upprepas gång på gång så känns det kränkande. Att ha en funktionsnedsättning behöver inte innebära att de är synliga. En funktionsnedsättning kan vara neuropsykiatriskt som ADHD eller Aspergers syndrom. Det kan även handla om syn- eller hörselsvårigheter eller dyslexi. I likabehandlingsplanen för socialt arbete åtgärdsområde "tillgänglighet för funktionshindrade" står det under strävanden att personal ska ha kännedom om regelverk inom området funktionshinder samt vet vilka resurser som finns att tillgå för studenter med funktionsnedsättningar (www.socwork.gu.se). Lämpliga åtgärder är exempelvis att läraren vet var hissar finns för rörelsenedsatta studenter och ifall det finns någon ljudslina i föreläsningssalen för hörselnedsatta studenter.

6.7.3 Övrig upplevelse av kränkning eller särbehandling

Fyra studenter hade känt sig kränkta av oförstående lärare och två studenter har påpekat svårigheter med att kombinera föräldraskap med studier.

De sistnämnda deltagarna har känt sig irriterade och särbehandlade på grund av sitt föräldraskap och att skolan inte tagit hänsyn till dem. I likabehandlingsplanen för Institutionen för socialt arbete finns under mål- och åtgärdsområdet *"Institutionen för socialt arbete som arbetsplats"* en åtgärd vilken säger att "förvärvsarbete och studier i samband med föräldraskap ska underlättas" (www.socwork.gu.se, s 8). Under mål- och åtgärdsområdet *"Utbildning"* står det också att "Alla ska ha samma förutsättningar att förena studier med föräldraskap". Institutionen ska även fortsättningsvis försöka att lägga undervisning på dagtid. Studenterna har upplevt brister i dessa punkter. Institutionen för socialt arbete behöver

fortsättningsvis sträva efter att inte schemalägga föreläsningar senare än till 16:00 för att inte försvåra för studerande föräldrars vardag. Även om en mycket stor del av studenterna bor i en storstad, eller i närheten av en storstad, (se figur 1) så finns det fortfarande studenter som pendlar från andra orter.

En student beskriver en situation där studenten blivit ”idiotförklarad” av en lärare. Andra studenter har uppmärksammat situationen då flera beskrivit samma händelser i kommentarsfältet för om de vet någon annan student som blivit utsatt. En sådan situation där en student ifrågasätts på ett obehagligt sätt av en lärare går inte att försvara. Att som student bli utsatt för ett sådant maktunderläge får aldrig accepteras. Vi vet aldrig vid en första anblick av en person vem den är men ändå gör vi antaganden baserade på våra fördomar. Alla är vi olika och då vi gör misstag bör vi ges en rimlig chans att förbättras. Socionomprogrammet ska ge studenter samma chans till förnyad kunskap och utveckling.

En annan kommentar beskriver att socionomprogrammet inte ger utrymme för egen reflektion utan att det förväntas att studenterna ska tycka likadant som lärarna. Studenten upplevde ett obehag och frustration på grund av att det inte accepteras att tycka annorlunda. Även om studenten säger att detta inte var en kränkande eller särbehandlade känsla så tolkar jag ändå frustrationen som en form av kränkning gentemot friheten till en egen unik röst, en brist på yttrandefrihet vilket är en av FN:s mänskliga rättigheter. Studenten upplever att utrymmet för egen reflektion inte finns utan att de antaganden som läraren gör också ska stå för en hel grupp. Att tänka annorlunda, eller tvärtom, är ett risktagande. Ett risktagande som kan vara svårt för en student, som är i maktunderordning, att genomföra. Studentens beroende av lärarens godkännande medför ojämlikhet i maktrelationen.

En student har uppmärksammat situationer där det talas om mäns våld mot kvinnor men inte om kvinnors våld mot kvinnor. Även detta är en generalisering av vad som inbegrips i genusstrukturer och av föreställningarna av kvinnligt och manligt. Att ifrågasätta en sådan generalisering innebär ett ifrågasättande av en norm. Ett genusperspektiv är angeläget för att just ifrågasätta och synliggöra de fördomar och normer som medför diskussioner om inneboende egenskaper hos män och kvinnor (www.it.uu.se).

Liknande tankar finns hos en annan student som upplever att det är kvinnliga normer och attityder som gäller. Jag tolkar det som ”är du inte med oss så är du emot oss”. Studenten kommenterar att om man inte håller med så är man emot kvinnan. Som beskrivet tidigare finns en stor skillnad i antal män och kvinnor på socionomprogrammet och könsfördelning har genom åren varit, och är, ett pågående ärende. Risken finns att män som är i minoritet på omsorgsinriktade program, såsom socionomprogrammet, antingen blir en aning bortglömda eller att de ges för mycket uppmärksamhet. Förmodligen både och. Detta är något som upplevts olika av många studenter. Manliga studenter har påpekat att kvinnorna får all uppmärksamhet medan många kvinnor påpekat att mycket uppmärksamhet läggs på männen och båda grupper upplever olika maktrelationer. Om mannen är norm i patriarkatets makt (Thomson 2003) så skulle eventuellt kvinnan vara normen i socionomprogrammets makt.

8. SLUTDISKUSSION

”Göteborgs universitet ska vara en attraktiv, stimulerande, kreativ och jämlik arbetsplats, präglad av spännande möten. Det ska alltid vara vad man gör, inte vem man är, som räknas”
(www.gu.se, s 2).

Ovanstående vision är för mig en självklarhet och jag instämmer mycket gärna i den. Min uppsats berör dock ett tema som kan utgöra ett hinder för denna vision. Jag hade för avsikt att genom titeln på uppsatsen väcka intresse för detta område eftersom en vanlig uppfattning bland många är att kränkningar inte händer på ett universitetsprogram där vi alla ska arbeta för människors lika värde. Men resultatet kvarstår, en fjärdedel av studenterna på socionomprogrammet termin 4 har upplevt särbehandling eller kränkning under utbildningen.

Fem personer har blivit kränkta eller särbehandlade på grund av kön, en på grund av sexuell läggning och två på grund av könsöverskridande identitet. Utav det som gick att tolka av kommentarerna talade bland annat en kvinnlig student om särbehandling under seminarier där män gavs plats på kvinnornas bekostnad. Sådana uppfattningar om ett snedvridet genusperspektiv behöver förändras genom praktisk utbildning då dessa handlingssätt finns djupt rotade i samhället och patriarkatet. Andra studenter beskrev upplevelser av särbehandling och kränkning avseende funktionsnedsättningar, religion, etnicitet och ålder.

Även då det varit få som upplevt sig kränkta eller särbehandlade med utgångspunkt i mitt syfte så är åtta personer alltför många ur ett nolltoleransperspektiv. Att det dessutom är så många som 26 personer, så mycket som 27 % av deltagarna i min studie, som personligen delar liknande upplevelser är aldrig att förglömma.

Jag har i denna slutdiskussion i första hand fokuserat mina reflektioner för framtiden med utgångspunkt från enkätsvaren.

Den första likabehandlingsplanen på institutionen för socialt arbete kom 2009, 7 år efter att Lagen om likabehandling av studenter i högskolan lagstiftats. Jag har sökt förklaringar till varför det inte kom någon likabehandlingsplan innan 2009. Efter en juridisk konsultation fick jag svaret att Lagen om likabehandling av studenter i högskolan inte har några repressalier och att någon omedelbar påföljd inte inträffar om universitetet inte implementerat lagen i sitt arbetssätt omedelbart.

I Diskrimineringslagen står det sedan 2009 att universitetet ska ha just en ”likabehandlingsplan”. I Lagen om likabehandling av studenter i högskolan från 2002 var en handlingsplan inte ett krav. I Diskrimineringslagen 3 kap 16 § står det klart och tydligt:

”En utbildningsanordnare som avses i 14 § ska varje år upprätta en plan med en översikt över de åtgärder som behövs för att dels främja lika rättigheter och möjligheter för de barn, elever eller studenter som deltar i eller söker till verksamheten, oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder eller sexuell läggning, dels förebygga och förhindra trakasserier som avses i 15 §. Planen ska innehålla en redogörelse

för vilka av dessa åtgärder som utbildningsanordnaren avser att påbörja eller genomföra under det kommande året.

En redovisning av hur de planerade åtgärderna enligt första stycket har genomförts ska tas in i efterföljande års plan”.

För att studenterna ska känna sig trygga med att våga berätta om sina upplevelser så är det viktigt att veta vem man kan kontakta för hjälp och stöd. Universitetets policy, samhällsvetenskapliga fakulteten och institutionen för socialt arbete behöver alla ges ökade resurser för att kunna genomföra och revidera en väl utarbetad likabehandlingspolicy och likabehandlingsplan. Sådana revideringar är under bearbetning men tid och resurser måste finnas för att kunna bedriva ett fortsatt utvecklande likabehandlingsarbete.

Det är också av stor vikt att tid och uppmuntran ges åt anställda för att kunna utveckla sina kunskaper om likabehandling, normkritik och genus. Enligt Högskoleverkets utvärdering (2009) erhöll lärarna på institutionen för socialt arbete en mycket hög standard med bedömningen mycket tillfredsställande. Dock är intresset för det egna forskningsämnet kanske starkare än intresset för ett likabehandlande förhållningssätt gentemot studenterna. Många lärare finner idag en osäkerhet i att integrera genusperspektivet och heteronormativitet med rädslan för att säga ”fel”. En sådan rädsla kan förändras genom utbildningar och seminarietillfällen för att praktiskt förbättra sin kunskap. Genusperspektivet behöver vara en del av det dagliga arbetet med människor och intresset måste väckas bland studenterna under utbildningen. En viktig poäng är enligt mig också att se hur man som student rent praktiskt kommer ha användning av kunskapen.

Som sagt tidigare så har utbildningstillfällen, för både lärare och studenter, med fokus på genus och heteronormativitet anordnats men dessvärre har en stor del av lärarkåren och studenterna uteblivit från dessa tillfällen vilket är mycket beklagligt. Detta väcker den kanske viktigaste frågeställningen: hur ska universitetet få studenterna intresserade och engagerade i likabehandling av olika slag?

8.1 Metoddiskussion

All vetenskap är normativ. Den utgångspunkt och de val vi antar har sin grund i de normer och värderingar som vi har i oss själva och i den miljö vi arbetar i. Den värdefria och neutrala forskningen existerar alltså inte (Holme & Solvang 2010 s.30).

Mitt val av kvantitativ metod har baserats på att jag vill få en mer generaliserbar kunskap där jag under tiden för uppsatsen vill få ta del av så många studenters röster som möjligt. Vid en kvalitativ metod hade jag inte kunnat få några försvarbara resultat då jag inte kan basera kunskapen om diskriminering på djupintervjuer med ett fåtal informanter. Fördelen med enkätstudier är att man under en rimlig tid och arbetsinsats kan inkludera många personer i undersökningen, frågorna ställs på exakt samma sätt till alla deltagarna samt att om urvalet är representativt så kan detta möjliggöra generaliseringar (Bildt & Robertsson 2004). Nackdelarna är svårigheten med att konstruera enkätfrågor och svarsalternativ som inte låter viktig information gå förlorad, ”enkätfrågor uppstår inte, formuleras inte eller konstrueras i en värdenutral eller objektiv kontext” (ibid, s.137).

Jag har lärt mig mycket av denna studie vad gäller såväl själva ämnet som forskningsmetod. Jag står fortfarande fast vid att enkätmetod är mest lämpad för att få så tillförlitliga data som möjligt vad gäller studenternas erfarenheter av såväl diskriminering som likabehandling. I efterhand har jag sett att vissa frågor kunde ha utökats och fördjupats. Om jag skulle göra om studien så skulle jag för det första göra en gedigen pilotstudie så att frågor och svarsalternativ är tillräckligt genomtänkta innan den reella studien. Jag skulle också ha ett par fokusgrupper för mer fri diskussion för att inlyssna studenters erfarenheter. I en sådan arbetsform stimulerar man varandra när det gäller att både erinra sig och tänka kring studenters arbetsmiljö med begreppen och motsatsparen diskriminering och likabehandling. Jag skulle också se till att både jag själv och de svarande fick tillräcklig tid på sig att besvara frågorna. 15 minuter kan tyckas vara en kort tid för att besvara en enkät om deltagarna har mycket att berätta. Tidsaspekten ska aldrig underskattas.

8.2 Förslag till vidare forskning och åtgärder

Socionomprogrammet i Göteborg är enligt Högskoleverket en av de fyra utbildningar i landet som erhållit högst kvalitet av samtliga socionomutbildningar i Sverige. Trots en mycket hög kvalitet rekommenderar Högskoleverket följande förbättringar:

- Förtydliga utbildningens mål, innehåll och organisation i utbildningsplan och kursplaner.
- Utarbeta bedömnings- och betygskriterier vid examination i samtliga kurser.
- Poängsätta utbildningen i personliga och professionella moment.
- Förbättra kursvärderingssystemet.

Att få och ta hjälp och kunskap av andra är ett viktigt steg i utvecklingsprocessen mot förändring. Kursvärderingar är ett värdefullt instrument i kommunikationen mellan lärare och studenter. Att följa upp hur kursers innehåll, genomförande och examination upplevs av studenterna innebär för kursansvariga att de varje termin har möjlighet att förbättra kursens innehåll. Problemet är att det generellt är långt från alla studenter som besvarar kursutvärderingarna. Problemet är således dessvärre att många studenter går miste om sin chans, och sin positiva makt, att påverka.

För ett vidare förebyggande arbete kring likabehandling föreslog HomO att fortsätta kartlägga hur likabehandlingsplanen fungerar i praktiken. Det förebyggande arbetet handlar främst om att förebygga problem, när problemen är ett faktum är det redan för sent (2006, 06-090). För Göteborgs universitet är SOM-undersökningarna ett sådant verktyg. Dessa undersökningar hade kunnat kompletteras med kvalitativa fokusgrupper där studenter i grupp, förslagsvis klassvis, genom olika seminarieformer medverkar till att berätta om hur de upplever sin studiemiljö och vilka förbättringar som kan genomföras. Valdeltagandet från programmet är mycket lågt vilket tyvärr inte ger helt tillförlitliga resultat och därför anser jag att undersökningarna bli mer uppmärksammade för studenterna. Fler studenter måste se resultatet av att deras röst räknas. Det är av stor vikt att undersökningarna blir användbara för att kunna förbättra miljön för alla studenter på institutionen.

I likabehandlingsplanen för institutionen för socialt arbete står att det bästa sättet för att uppnå en god psykosocial arbetsmiljö sker genom arbetsmiljöarbete. Ett gott bemötande ska främja ”möjligheten för den enskilde att våga ta upp eventuella trakasserier och diskriminering” (www.socwork.se, s 3). Enligt min mening måste denna möjlighet verkligen vara "en

möjlighet” för att kunna vara genomförbart. Att inte känna sig trygg i sin studiemiljö är något som universitetet måste arbeta med aktivt med konkreta åtgärder. Om studenterna känner sig ensamma och otrygga i sin studiemiljö, hur ska de då just våga berätta om sin utsatthet? Genom att öppet visa att diskriminering är oacceptabelt är att göra informationen lättåtkomlig och att inte blunda för att det faktiskt händer. Viktiga åtgärder kan därför innebära att göra likabehandlingsplanen mer lättillgänglig på hemsidan och att låta broschyrer och affischer finnas synliga vid offentliga utrymmen. SAMO:s fortsatta arbete med arbetsmiljön bör informeras vidare till studenterna och fortsätta ses som en viktig åtgärd för ett fortsatt likabehandlingsarbete samt förebygga utanförskap.

En student nämner att osäkerheten att samtala med någon om sina upplevelser är svårt då lärarna ständigt skiftar med kurserna. Varje ny kurs har nya examinatorer, kursansvariga och kurslitteratur vilket kan bidra till osäkerhet hos studenterna. Majoriteten studenter på socionomprogrammet, termin 4, är generellt nöjda med sin utbildning. Dock kan vi inte osynliggöra alla de studenter som känner sig kränkta eller särbehandlade. Ett förslag är därför att det finns en ansvarig lärare som fungerar som en slags klassansvarig för klassen under hela studietiden. En sådan klassansvarig skulle behöva vara närvarande och inte bara ”ett namn på pappret”. Studenterna skulle således känna en trygghet i att kunna vända sig till klassansvarig om de känt sig orättvist behandlade.

Min undersökning har visat att ett mycket lågt antal studenter har tagit del av informationen om likabehandlingsplanen. 86 personer svarade att de antingen inte fått informationen eller att de inte visste om de fått informationen. För att göra studenternas rätt till likabehandling mer synlig så är ett sätt att likabehandlingsplanen finns tillgänglig i varje studiehandledning vid varje ny kurs. Min övertygelse är att studenterna och lärarna med tiden blir mer medvetna om sina rättigheter och skyldigheter och informationen alltid finns närvarande.

Ett annat förslag att information om likabehandling introduceras muntligt vid varje terminsstart. Detta skulle göra att lärare tränas i att tala om likabehandling och att studenterna alltid är medvetna om att sina rättigheter och skyldigheter. I samhällsvetenskapliga fakultetens likabehandlingsplan står det beskrivet att: ”Särskilda introduktionstillfällen ska hållas för nya studenter. Jämlikhets-, jämställdhets- och mångfaldsperspektiven ska ingå i informationen. Information ska ges att ”anmälan mot trakasserier av olika slag kan ske utan risk för repressalier” (www.samfak.gu.se). Idag introduceras studenterna vid introduktionen på programmet men jag tror att många är beredda att hålla med mig om att sådan information är man som student inte kapabel att ta in i första hand. Diskriminering eller särbehandling är inte det första man vill förknippa sina studier med. Att istället lyfta likabehandlingsfrågor kontinuerligt skulle enligt mig få mycket bättre verkan.

Hur ska då genus och sexuell hälsa inkorporeras i utbildningen? Resultaten från HoBiGU, och från Lund, visar att många studenter såg att andra sexualiteter än den heterosexuella osynliggjordes och att icke-heterosexuella enbart nämndes i utbildningen (www.gu.se). Om sådana ämnen tas upp såpass lite i undervisningen så väcks heller inte intresset för dem. Betydelsen av hur viktigt ett normativt tankesätt är i utbildningen tas inte upp i den mån som hade varit behövligt. En student ger förslaget att nivån av kunskap för diskriminering, kön, sexuell läggning och könsöverskridande identitet på föreläsningarna kan höjas mer för varje termin. För att kunna genomföra detta behöver studenterna få kunskap redan från första terminen. Socionomprogrammet är en bred utbildning vilket innebär att vi ska vara förberedda för det mesta som socialt arbete innebär. Som en annan student, tillsammans med mig, har

påpekat är en föreläsning om sexualiteter på två år alltför lite. Ett förslag är låta seminarier och föreläsningar om genus och sexualitet vara obligatoriska för att bidra till ökad kunskap.

För vidare arbete krävs det, förutom att likabehandling både som arbetsätt och som rättighet, synliggörs i utbildningen. Det krävs också ett pågående gediget arbete för att ha en upprättad likabehandlingsplan på såväl fakultetsnivå som institutionsnivå. Idag, 2012, har institutionen för socialt arbete fortfarande en likabehandlingsplan gällande åren 2009-2010. För att genomföra en ny plan med nya mål krävs tid och resurser. Det är därför viktigt att likabehandling prioriteras även på högre nivå.

Likabehandlingsplanen för Södertörns Högskola, en jämförelsevis lite högskola, har förutom en fullständig handlingsplan för åtgärder 2009 även en redovisning av de åtgärder som utförts. I likabehandlingsplanen finns också riktlinjer för hur en students upplevelse av diskriminering eller trakasserier ska hanteras (webappl.web.sh.se). Jag är medveten om att Göteborgs universitet är större och således kräver mer resurser men jag anser ändå att det är av stor vikt att kommunicera med andra institutioner för att få råd och vägledning. Att lära av varandra och att se likabehandling som ett samarbete där alla hjälper till är enligt mig det mest effektiva sätt att nå förändring. Därför är likabehandlingsarbete en process under ständig utveckling.

Vi talar idag om kunskap som ett livslångt lärande och att kunskapen vi har är i en ständig utvecklingsprocess. För att utvecklas måste vi också *våga* utvecklas även om det innebär att vi förändrar vår ursprungliga åsikt.

Inför framtida forskning vore det intressant hur yrkespraktiserade socionomer tillämpar likabehandling och diskriminering vad gäller genus- och sexualitetsfrågor. Det hade även varit intressant hur olika arbetsgrupper inom socialt arbete resonerar kring vikten av genusintegrering och kritisering av heteronormer.

Jag har enbart, efter en begränsad tidsaspekt, kunnat undersöka en termin av sju på socionomprogrammet. Jag hade funnit stort intresse av jämförande studier med fler studenters erfarenhet. En tanke är att studenter efter sin praktikperiod är mer medvetna om vilka svårigheter vi ställs inför i arbetslivet. Att jämföra studenter på olika terminer hade således varit intressant ur en kunskapsaspekt kring genus, sexualitet och heteronormativitet.

Min förhoppning är att utvecklingsarbete i form av forskning på olika nivåer ska fortgå och att fler arbeten och uppsatser, kopplade till olika teman inom likabehandling såsom diskriminering och trygghet, ytterligare kommer fördjupa kunskaperna om tillämpning av en genusintegrerad högskola.

Likabehandling är ett förändringsarbete, ett framtidsarbete och en vision om allas lika rättigheter. Vi befinner oss i nuet och det är här och nu förvandlingen sker

9. KÄLLFÖRTECKNING

Andrén, Julia (2011) *Genusintegrerad undervisning vid svenska universitets och högskolors hälsoutbildningar : en kartläggning* Göteborgs universitet: Folkhälsovetenskapliga programmet

http://www.gu.se/digitalAssets/1350/1350976_genusintegrerad-undervisning-vid-svenska-universitets-och-h--gskolors-h--lsoutbildningar.pdf 12-02-17

Ambjörnsson, Fanny (2006). *Vad är queer?* Stockholm: Natur och Kultur

Berg, M & Wickman, J (2010). *Queer*. Malmö: Liber AB

Bergman, Z. & Sten V. (2011) *Men vad är problemet? En studie av formell och reell jämställdhet på Lunds universitet*. Lund: Institutionen för kommunikation och medier
Medie- och kommunikationsvetenskap.

<http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=2277699&fileOid=2301489> 12-02-12

Bildt, Carina & Robertsson, Hans (2004). *Som man frågar får man svar – en diskussion om kvantitativ metod*. I Olsson, Anna-Klara & Olsson, Caroline (red). I den akademiska garderoben. Stockholm: Atlas

Börjesson, Mats & Rehn, Alf (2009) *Makt*. Malmö: Liber AB

Connell, R.W (2002). *Om genus*. Göteborg: Daidalos AB

Dahlén, Sandra (2006). *Hetero*. Stockholm: Tiden (ingår i Nordstedts förlag)

Diskrimineringslagen (2008:567)

<http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/20080567.htm>

Diskrimineringsombudsmannen - ändringar

<http://www.do.se/Om-DO/> (12-01-18)

Diskrimineringsombudsmannen – Likabehandlingsarbete vid universitet och högskolor

<http://www.do.se/sv/Forebygga-diskriminering/Utbildning/Likabehandlingsarbete-vid-universitet-och-hogskolor/> (12-02-14)

DO, Diskrimineringsombudsmannen 2009. *Förebygga diskriminering – främja likabehandling i högskolan*

<http://www.do.se/sv/Material/Forebygga-diskriminering---framja-likabehandling-i-hogskolan/>

Eliasson, E. & Lundqvist, F. (2009) *Black box och siluetter. Några socionomstudenters attityder till könsneutralt språk*. Göteborgs universitet

http://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/20979/1/gupea_2077_20979_1.pdf (12-02-14)

Elofsson, Stig (2005). *Kvantitativ metod – struktur och kreativitet* i Larsson, Sam; Lilja, John;

- Mannheimer, Katarina (red) *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur
- Engelstad, Fredrik (2006) *Vad är makt?* Stockholm: Natur och Kultur
- Goffman, Erwing (1963) *Den avvikandes roll och identitet* Stockholm: Norstedts förlag
- Göta Studentkår – fysisk studiemiljö
[http://www.gota.gu.se/trygghet/fysisk-studiemiljo/\(12-02-11\)](http://www.gota.gu.se/trygghet/fysisk-studiemiljo/(12-02-11))
- Göta Studentkår, Samhällsvetarsektionen – studentarbetsmiljöombud
[http://www.slug.gu.se/sektioner/social-sciences/samo/ \(12-02-11\)](http://www.slug.gu.se/sektioner/social-sciences/samo/ (12-02-11))
- Göteborgs Universitet, Likabehandlingspolicy 2007-2010
[http://www.styrdokument.adm.gu.se/digitalAssets/1293/1293628_Policylikabehandling091218.pdf \(11-11-18\)](http://www.styrdokument.adm.gu.se/digitalAssets/1293/1293628_Policylikabehandling091218.pdf (11-11-18))
- Göteborgs Universitet – samhällsvetenskapliga fakulteten, Likabehandlingsplan 2009-2010
[http://www.samfak.gu.se/digitalAssets/1314/1314940_handlingsplan-likabehandling--rev.-100202.doc \(11-11-15\)](http://www.samfak.gu.se/digitalAssets/1314/1314940_handlingsplan-likabehandling--rev.-100202.doc (11-11-15))
- Göteborgs Universitet – institutionen för socialt arbete, Likabehandlingsplan för 2009-2010
[http://www.socwork.gu.se/digitalAssets/1261/1261138_Likabehandlingsplan_2009-20.pdf \(11-10-11\)](http://www.socwork.gu.se/digitalAssets/1261/1261138_Likabehandlingsplan_2009-20.pdf (11-10-11))
- Göteborgs Universitet – institutionen för språk och litteraturer, Likabehandlingsplan 2010-2011
[http://www.sprak.gu.se/om/likabehandling/likabehandlingsplan/ \(12-01-18\)](http://www.sprak.gu.se/om/likabehandling/likabehandlingsplan/ (12-01-18))
- Göteborgs Universitet (2003) *Talande tystnad* rapport från HoBiGU-projektet
[http://gu.se/digitalAssets/830/830813_TalandeTystnad.pdf \(11-11-14\)](http://gu.se/digitalAssets/830/830813_TalandeTystnad.pdf (11-11-14))
- Heikkilä, M & Häyrén-Weineståhl, A (2009) *Kartläggning och analys av jämställdhetsinsatser vid svenska universitet och högskolor 2000-2009* Stockholm: Högskoleverket – Delegationen för jämställdhet i högskolan
[http://www.hsv.se/download/18.328ff76512e968468bc80003453/DJ-jamstalldhetsinsatser-svenska-larosaten.pdf \(12-02-15\)](http://www.hsv.se/download/18.328ff76512e968468bc80003453/DJ-jamstalldhetsinsatser-svenska-larosaten.pdf (12-02-15))
- Hirdman, Yvonne (2001). *Genus – om de stabila föränderliga former*. Malmö: Liber AB
- Holme, I-M & Solvang, B (1997), *Forskningsmetodik: Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur
- HomO (Juli 2004) *Bryt tystnaden! Om högskolans arbete med att främja studenters lika rättigheter oavsett sexuell läggning*
[http://www.liu.se/om-liu/strategi/ett-liu-for-alla/lika-villkor/filarkiv/pdf-dokument/1.170737/bryt_tystnaden.pdf \(11-09-25\)](http://www.liu.se/om-liu/strategi/ett-liu-for-alla/lika-villkor/filarkiv/pdf-dokument/1.170737/bryt_tystnaden.pdf (11-09-25))
- HomO (December 2006), Art.nr. 06-090 *Kan jag fråga?*
[http://www.do.se/sv/Material/Krankande-kurslitteratur-i-hogskolans-undervisning-HomO/ \(11-09-25\)](http://www.do.se/sv/Material/Krankande-kurslitteratur-i-hogskolans-undervisning-HomO/ (11-09-25))

HomO (December 2006), Art.nr. 06-100 *Kränkande kurslitteratur*,
<http://www.do.se/sv/Material/Kan-jag-fraga-Att-fraga-om-sexuell-lagging-i-samband-med-hogskolans-likabehandlingsarbete-HomO/> (11-09-25)

Högskoleverket: Utvärdering av socionomutbildningen vid svenska universitet och högskolor,
Rapport 2009:36 R
<http://www.hsv.se/download/18.3b7dc9e51254f547e147ffe2287/0936R.pdf> (11-09-17)

Johansson, Helena (2006). *Brist på manliga förebilder. Dekonstruktion av en föreställning och dess praktik*. Göteborgs universitet. Institutionen för socialt arbete.
http://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/16871/5/gupea_2077_16871_5.pdf (11-11-30)

KFUM – Kristliga föreningen av unga män/unga kvinnor
<http://www.kfuk-kfum.se/kunskapsbank/genus> (12-02-10)

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur

Kvinnofronten
<http://www.kvinnofronten.nu/Harskar/forklarade.htm> (12-02-08)

Lilja, John (2005). *Samhälls- och beteendevetenskapliga skalor* i Larsson, Sam; Lilja, John; Mannheimer, Katarina (red) *Forskningsmetoder i socialt arbete*, Lund: Studentlitteratur

Lilja, M & Vinthagen, S (2009) *Maktteorier* i Lilja & Vinthagen (red.) *Motstånd* Stockholm: Liber

Lorde, Audre: *The master's tools will never dismantle the master's house*, BrainyQuote
http://www.brainyquote.com/quotes/authors/a/audre_lorde_2.html (11-11-04)

Lunds Universitet. Jämställdhets- och likabehandlingsplan för Socialhögskolan 2007-2008
<http://www.soch.lu.se/images/Socialhogskolan/jamstalldhetsolikabehandlingsplan20072008.pdf> (12-02-15)

Lunds universitet. Slutrapport från projektgruppen för genuscertifiering.
http://www3.lu.se/pers/Jamstallldhet/genuscifiering_080331.pdf (12-02-15)

Maslow, A.H (1954) *Motivation and Personality* New York: Harper & Row

Mattsson, Tina (2010) *Intersektionalitet i socialt arbete*. Malmö: Gleerups Utbildning AB

Nielsen, Mika: Utvärderingsenheten Lunds Universitet, Rapport nr 2004:227
http://www5.lu.se/upload/Planering_och_utvardering/Rapporter/UtvRapp227HoBiKvinnor.pdf (11-10-26)

RFSL Ungdom: *Transformering: Transperson*
http://www.transformering.se/vad_%C3%A4r_trans/transperson (11-11-02)

Regeringskansliet 2009 Integrations- och jämställdhetsdepartementets faktablad

<http://www.regeringen.se/content/1/c6/11/80/07/c3f58621.pdf> (11-11-21)

Rosenberg, Tiina (2002). *Queerfeministisk agenda*. Stockholm: Atlas

SFG byter namn till SFQ, organisationsförändringsmeddelande
http://old.gaystudenterna.se/SFG/news.php?news_id=66 (11-11-21)

Sofias fokusgrupp vid hjälp av enkätformulering (startad 20 oktober, avslutad 31 oktober)
www.facebook.se

Socialstyrelsen 2009 *Ungdomsmottagningarnas metoder föra att förebygga psykisk ohälsa – en nationell inventering*.

<http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2009/2009-126-157> (12-02-12)

SOU 2011:1 *Svart på vitt – om jämställdhet i akademien*

<http://www.regeringen.se/content/1/c6/15/93/71/09764d10.pdf> (12-02-14)

Sveriges förenade HBTQ-studenter (2010): Granskning av likabehandlingsplaner, ISBN 978-91-633-7951-2

<http://www.hbtqstudenterna.se/nyheter/34-senaste-nytt/240-granskning-av-likabehandlingsplaner> (11-09-19)

Sveriges förenade HBTQ-studenter (2003) *Bara ord gör ingen skillnad*.

Organisationsnummer: 802409-5740

<http://www.hbtqstudenterna.se/images/filer/gamla-dok/enkatrapport2003.pdf> (11-10-10)

Sveriges förenade gaystudenter: *Likabehandlingslagen – vad hände sedan?*

<http://www.hbtqstudenterna.se/projekt/avslutade-projekt/127-likabehandlingslagen-vad-hande-sedan> (11-10-10)

Sveriges förenade studentkårer (2003/2004) *SFS tycker till om genusperspektiv*

www.it.uu.se/internt/jamstallldhet/sfs_tycker_till_genusperspektiv.pdf

Sunt liv – arbetsmiljö och hälsa för kommuner och landsting

<http://www.suntliv.nu/Amnen/Stress/Fakta-om-stress/Vad-ar-psykisk-ohalsa/> (12-02-12)

Student SOM undersökningen 2009-2010

<http://www.som.gu.se/publicerat/rapporter/>

http://www.som.gu.se/digitalAssets/1344/1344236_student-som-2010.pdf

http://www.som.gu.se/digitalAssets/1313/1313868_student-som-socialt-arbete-2009.pdf
(12-01-24)

Södertörns Högskola - Likabehandlingsplan 2009

[http://webappl.web.sh.se/C1256C930074AC38/0/83E1FB743D9F726AC125762D004C2F8A/\\$file/likabehandlingsplan_090702.pdf](http://webappl.web.sh.se/C1256C930074AC38/0/83E1FB743D9F726AC125762D004C2F8A/$file/likabehandlingsplan_090702.pdf) (12-02-14)

Sörquist, Erika (2010) *Best practice eller worst case? Kartläggning av jämställdhets- och likabehandlingsarbetet vid Samhällsvetenskapliga fakulteten, Lunds universitet*. Lund

http://www.sam.lu.se/upload/LUPDF/Samhallsvetenskap/Tillfalliga_dokument/JoL.pdf (12-02-11)

Thomassen, Magdalene (2007). *Vetenskap, kunskap och praxis – introduktion i vetenskapsfilosofi*. Malmö: Gleerups utbildning AB

Thomsson, Heléne (2003) *Makt, ansvar och viljan till förändring* i Elvin-Nowak, Y & Thomsson, H: Att göra kön. Stockholm: Bonniers förlag

Trost, Jan (2007). *Enkätboken*. Lund: Studentlitteratur

Utvärderingsenheten Lunds Universitet, Rapport nr 2004:226
http://www5.lu.se/upload/Planering_och_utvardering/Rapporter/UtvRapp226HoBi.pdf
(11-10-31)

Vetenskapsrådet: Forskningsetiska principer inom humanist-samhällsvetenskaplig forskning.
ISBN:91-7307-008-4
http://www.cm.se/webbshop_vr/pdf/etikreglerhs.pdf (12-01-16)

Youtube: Billy Elliott
http://www.youtube.com/movieclipsFILMB?feature=iv&annotation_id=annotation_000021&src_vid=8TOTUOFMjuo#p/c/D80ACA8A35F75E8B/11/jmgV3OFn0aE (11-11-01)

Ås, Berit (1981) *Kvinner I alle land: handbook I frigöring* Oslo

www.uppsatser.se

9.1 Bilagor

Bilaga 1

Sofias facebookgrupp

Hej alla!

Som många av er vet så kommer jag i min c-uppsats genomföra en enkätundersökning om studenternas upplevelse av diskriminering och trakasserier på socionomprogrammet. Institutionen för socialt arbete har sedan 2009 upprättat en likabehandlingsplan med mål och åtgärder som främja lika rättigheter och möjligheter för personal, studenter och doktorander vid institutionen för socialt arbete. Finns det studenter som, trots en likabehandlingsplan, känner sig ”olikbehandlade”?

Enkäten är inte färdigställd och därför behöver jag en pilotgrupp som kan tänka sig att titta igenom enkäten och se ifall frågorna som är ställda är förståeliga.

- Om ni hade fått enkäten i er hand, hade ni förstått frågorna?
- Med tanke på syftet i enkäten, finns det några frågor som är överflödiga eller onödiga?
- Finns det någon fråga som är formulerad på ett dåligt eller normativt sätt?

Jag hade varit jättetacksam för alla tankar och tips jag kan få.

Ändringar och synpunkter är välkomna. ☺

// Sofia

En enkätundersökning om studenters upplevelse av diskriminering och trakasserier på socionomprogrammet

Jag heter Sofia Lewing och jag skriver en C-uppsats där jag undersöker ifall studenterna på socionomprogrammet någon gång under studietiden upplevt någon form av diskriminering, kränkning eller trakasserier.

Varje universitet eller högskola är sedan 2002 enligt lag skyldiga att ha upprättat en likabehandlingsplan där man bland annat ska sörja för att förebygga och förhindra trakasserier och diskriminering. Lagen om likabehandling har sin grund i diskrimineringslagen och jag har mitt underlag i följande diskrimineringsgrunder:

- *kön*
- *sexuell läggning*
- *könsöverskridande identitet*

Med dessa utgångspunkter vill jag undersöka ifall studenterna på socionomprogrammet känt sig likabehandlade eller särbehandlade i sin studiemiljö.

Du som svarar på enkäten är givetvis helt anonym.

Jag är mycket intresserad av vad Du tycker och är *oerhört tacksam* om Du kan ta dig tid att svara på denna enkät. Ditt svar är av mycket stor betydelse för min undersökning.

Med vänliga hälsningar
Sofia Lewing

Min handledare är Barbro Lennéer Axelson, universitetslektor i psykologi och socialt arbete.
Om du har frågor så är du välkommen att kontakta mig via mejl:
sofialewing@hotmail.com

1. Kön: Kvinna Man Vill ej definiera

2. Ålder: _ _ _

3. Tidigare utbildning: Grundskola 1-9 Gymnasium Högskola

4. Uppväxtort: Storstad Förort/Närhet till storstad Liten stad
By/Mindre samhälle Gård/Enskilt hus på landet

5. Var bor du idag? Storstad Förort/Närhet till storstad Liten stad
By/Mindre samhälle Gård/Enskilt hus på landet

**6. Vilka är dina
intresseområden
inom socialt arbete?**

Missbruk ☐	Kriminalitet ☐	Barn och Familj ☐
Psykisk ohälsa ☐	Ledarskap ☐	Empowerment ☐
Äldreomsorg ☐	Funktionsnedsättningar ☐	Juridik ☐
Sexuell hälsa ☐	Genus ☐	Behandlingsarbete ☐

Kommentar: _____

**7. Hur känner du dig i
din studiemiljö?** Trygg Otrygg Trygg med vänner

Kommentar: _____

8. Har du fått information om likabehandlingsplanen på institutionen för socialt arbete?

Ja

Nej

Vet inte

9. Om du tänker utifrån ett likabehandlingsperspektiv, hur har du under din studietid upplevt:

	Mycket dålig				Mycket bra	
Föreläsningarna	1.	2.	3.	4.	5.	6.
Seminarierna	1.	2.	3.	4.	5.	6.
Kurslitteraturen	1.	2.	3.	4.	5.	6.
Examinationerna	1.	2.	3.	4.	5.	6.
Lärarkontakten	1.	2.	3.	4.	5.	6.
Övriga studenter	1.	2.	3.	4.	5.	6.

Kommentar: _____

10. Hur upplever du att programmet ger studenterna tillräcklig kunskap om:

	Mycket dålig				Mycket bra	
Diskriminering	1.	2.	3.	4.	5.	6.
Kön	1.	2.	3.	4.	5.	6.
Sexuell läggning	1.	2.	3.	4.	5.	6.
Könsöverskridande Identitet	1.	2.	3.	4.	5.	6.

Kommentar: _____

11. Har du själv känt dig kränkt eller särbehandlad i utbildningen?

Nej Ja, pga kön

Ja, pga könsöverskridande identitet

Ja, pga sexuell läggning Ja, annan orsak

Om du svarat *Annan orsak*, vilken slags kränkning eller särbehandling blev du utsatt för: _____

12. Känner du till om någon annan student på socionomprogrammet blivit utsatt för kränkande särbehandling eller trakasserier?

Nej Ja, pga kön

Ja, pga könsöverskridande identitet

Ja, pga sexuell läggning Ja, annan orsak

Om du svarat *Annan orsak*, vilken slags kränkning eller särbehandling blev studenten utsatt för: _____

13. Om du svarat ja på någon av ovanstående frågor: har du samtalat om detta och i så fall med vilka?

TACK för din hjälp